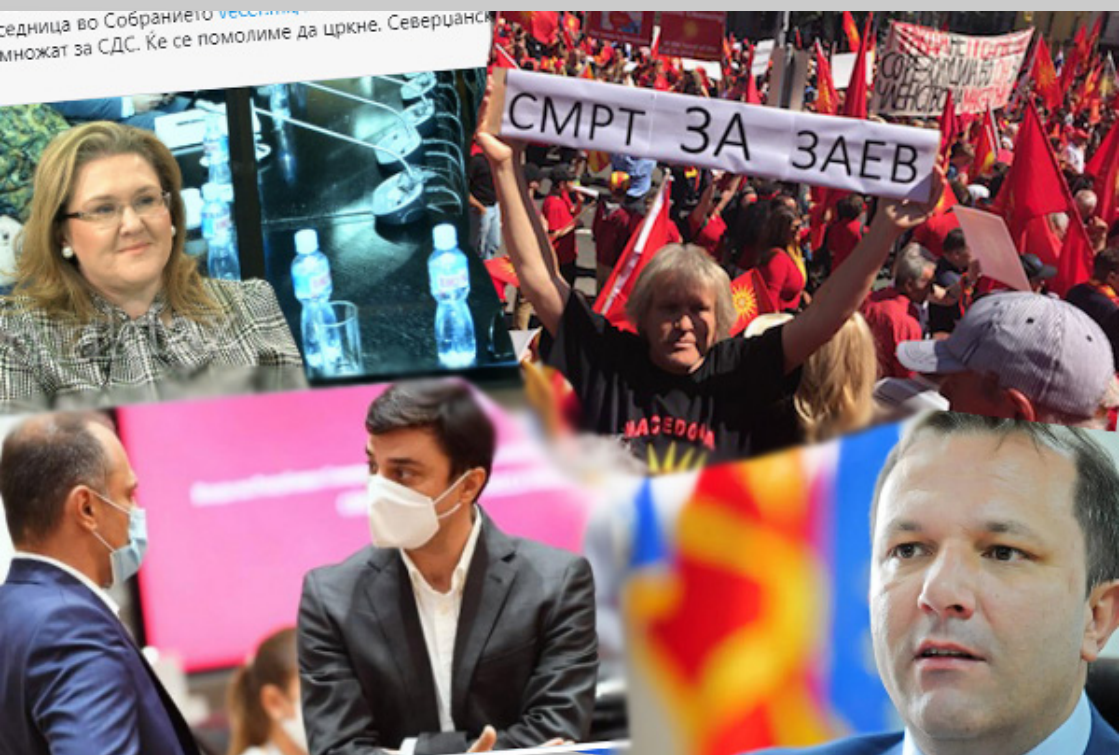

ЛОКАЛНИ ИЗБОРИ 2021: РОВОВСКА БИТКА СО ЦРНА ПРОПАГАНДА И ДЕЗИНФОРМАЦИИ

МЕДИУМСКА АНАЛИЗА / ДЕЗИНФОРМАЦИИ

**ЛОКАЛНИ ИЗБОРИ 2021:
РОВОВСКА БИТКА СО ЦРНА
ПРОПАГАНДА И ДЕЗИНФОРМАЦИИ**
МЕДИУМСКА АНАЛИЗА / ДЕЗИНФОРМАЦИИ

ИМПРЕСУМ

Локални избори 2021: Рововска битка со црна пропаганда и дезинформации
(МЕДИУМСКА АНАЛИЗА / ДЕЗИНФОРМАЦИИ)

Издавач: ЦИВИЛ - Центар за слобода

За издавачот: Џабир Дерала

Уредник: Драган Мишев

Автори: Петрит Сарачини, Жарко Трајановски

Уреднички колегиум: Дијана Тахири, Дехран Муратов, Биљана Јордановска, Џабир Дерала.

Координаторка на Мониторинг тимот на ЦИВИЛ: Соња Ефтовска

Проект координатор: Горан Наумовски

ДТП: Ариан Мехмети

Јазична редакција: Наташа Цветковска и Вјоса Ајдини (превод)

м-р Гордана Ацеска (лекторка)

Веб администрација и сајбер безбедност: Филип Петровски, Петар Орданоски

Печати: МултиПринтУниверзал, Скопје

Тираж: 100

Публикацијата е достапна и на медиумската платформа на ЦИВИЛ.

Ставовите изнесени во оваа публикација се одговорност на ЦИВИЛ и на авторот и не ги одразува ставовите на донаторите.

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

342.8:352(497.7)"2021"(047.31)

САРАЧИНИ, Петрит

Локални избори 2021 : рововска битка со црна пропаганда и дезинформации : медиумска анализа / дезинформации / [автори Петрит Сарачини, Жарко Трајановски]. - Скопје : Цивил - Центар за слобода, 2022. - 52 стр. : илустр. ; 21 см

Фусноти кон текстот. - Библиографија: стр. 41-52

ISBN 978-608-4815-35-8

1. Трајановски, Жарко [автор]

а) Локални избори -- Македонија -- 2021 -- Истражувања

COBISS.MK-ID 56880133

СОДРЖИНА

04 Локалните избори 2021, рововска битка со црна пропаганда и дезинформации - Петрит Сарачини

07 ПЕРИОД ПРЕД ИЗБОРНАТА КАМПАЊА

08 Дезинформации за законот за државјанство

08 Дезинформации за пожарите

09 Преименување на детски одморалишта

09 Дезинформации поврзани со сексуално образование во училиштата

10 Дезинформации за бегалците од Авганистан

10 Случаи на дезинформации и црна пропаганда против пописот

11 Дезинформации во битката меѓу политичките опоненти пред почетокот на кампањата

13 ПЕРИОД НА ИЗБОРНАТА КАМПАЊА

13 Случаи на дезинформации и црна пропаганда во битката меѓу политичките партии

19 ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

21 Говор кој поттикнува или шири дискриминација, нетрпеливост или омраза во контекст на „Локалните избори 2021“ (мониторинг на медиуми) - Жарко Трајановски

21 Резиме

22 Медиумски примери за дискриминација, нетрпеливост и говор на омраза врз основа на политичка припадност или политичко уверување

24 Говор кој поттикнува дискриминација и омраза од медиуми, новинари и други јавни личности

25 Говор кој поттикнува дискриминација и омраза од медиуми, новинари и други јавни личности

27 1) Агенција за медиуми: Нема програми кои шират дискриминација, нетрпеливост или омраза за време на „Локалните избори 2021“

28 2) Методолошка рамка

28 3) Медиумски примери за дискриминација, нетрпеливост и говор на омраза врз основа на политичка припадност или политичко уверување

29 Говор против „предавниците“ пред изборната кампања 2021

29 Политичкиот говор против „предавници“ за време на кампањата

29 Говор против „предавници“ кој поттикнува дискриминација и омраза од членови на ВМРО-ДПМНЕ

32 Говор против „предавници“ кој поттикнува дискриминација и омраза од партијата „Левица“

33 „Патриотски“ говор кој поттикнува дискриминација и омраза врз основа на политичка припадност од други политички субјекти

34 Говор кој поттикнува дискриминација и омраза од медиуми, новинари и други јавни личности

36 4) Говор кој поттикнува дискриминација, нетрпеливост и омраза врз основа на етничка припадност

37 5) Говор кој поттикнува дискриминација, нетрпеливост и омраза по други основи

39 Заклучоци и препораки

39 Препораки

41 Користени линкови

Локалните избори 2021, рововска битка со црна пропаганда и дезинформации

ПЕТРИТ САРАЧИНИ

Иако формално започнува три недели пред денот на изборите, јавната кампања за овие Локални избори кои се одржаа на 17 октомври (прв круг) и 31 октомври 2021 (втор круг), започна многу порано, особено преку црната пропаганда и дезинформациите, преку кои партиите го подготвуваа „теренот“ за изборите, обидувајќи се да мобилизираат поддршка наспроти „непријателот“, но пред сè, да ги оцрнат противниците и да ги неутрализираат нивните поддржувачи во јавноста. Периодот пред и по Локалните избори, уште еднаш потврди дека Северна Македонија не е исклучок од светскиот тренд, туку, напротив, еден од покарактеристичните примери за општество во кое се одвива „перманентна кампања“ што не престанува со години, а во која преовладуваат пропагандата, дезинформациите и офанзивната реторика.

Па така, и овој изборен циклус беше само една од поголемите битки во повеќегодишната неформална војна што ја водат меѓусебно политичките актери. Иако во последните години на оваа војна вистинско оружје речиси и да нема (освен во „прослави“ на победниците или за демонстрација на сила на митинзите на некои политички партии), на сцена се други оружја, дел од разновидниот арсенал на робусните партиски пропагандни машинерии и организирани структури за пропаганда и конфронтација со политичките неистомисленници.

Како што минуваат годините и се развиваат информатичко - комуникациските технологии, така таа кампања се засилува сè повеќе. Како што покажуваат искуствата од повеќе земји, вклучувајќи ги и оние од најразвиените демократии, рака под рака со ваква „перманентна кампања“ оди и продлабочувањето

на поларизацијата и поделбите во општеството. Истото може да се заклучи и за македонското општество, кое влезе во овие избори веќе поделено по повеќе основи, како резултат од антагонизирачки наративи на кои е подложено повеќе години наназад.

Во овој контекст може да се оцени и реториката на изборната кампања на дел од учесниците а и на значаен дел од медиумите, особено оние што се екстензии на партиските пропагандни машинерии. Во јавната комуникација, наместо на локалните теми и она што е надлежност за општините, фокусот повторно беше на темите од „перманентната кампања“, црната пропаганда и дезинформациите за прашања што се актуелни (дел од нив со години) во земјата.

Во црната пропаганда и дезинформациите, предничеа содржини поврзани за Преспанскиот договор и прашањето на името, закочените евроинтеграции и преговорите со Бугарија, Рамковниот договор и пописот, актуелностите поврзани со Ковид – 19 пандемијата, а во овој период земјата се соочи и со други големи несреќи кои беа искористени и за црна пропаганда и за ширење дезинформации – како што беше случај со трагичниот пожар во Тетово кој однесе 14 животи, пристигнувањето на бегалците од талибанскиот терор во Авганистан, како и шумските пожари низ целата земја кои беа актуелни во текот на месец август, пред официјалниот старт на кампањата.

И за време на трите недели на официјалната кампања, црната пропаганда, особено на интернет и социјалните мрежи, всушност доминираше над теренските активности на кандидатите во јавната комуникација, и во разновидност и во интензитет. Освен медиумите и интернет платформите, се користеа и кампањи со пораки за оцрнување на политичкиот противник преку билборди, летоци и директна дистрибуција, како и други методи на герила маркетингот.

Бојното поле на кое партиите, со сите дозволени, а честопати и недозволени средства ја биеја оваа битка најчесто беа медиумите на интернет, таканаречените портали, како и социјалните мрежи. Најчести облици беа содржини чија цел беше лична дискредитација на кандидатите, како и вообичаените поларизирачки дебати, со кои е преокупирано општеството

години наназад, но и со актуелни настани кои политичките партии или нивните поддржувачи ги користеа за меѓусебни напади и пресметки.

Дел од нападите кон политичките противници доаѓаа од партиските говорници и пресови, со кои се отвораа афери за дел од кандидатите, но може да се забележи дека црната кампања честопати не се одвиваше директно од партиите или кандидатите, туку посредно, главно преку порталите кои се блиски до една или друга политичка опција, како и преку добро организираниите партиски војски и инфраструктура од профили и страници на социјалните мрежи, главно на Фејсбук, но и на Твитер. Токму таму, на социјалните мрежи, беа присутни најнегативните форми на неофицијалната црна кампања, со која доминираа дезинформации, вулгарна и навредлива пропагандистичка реторика, па и говор на омраза.

ПЕРИОД ПРЕД ИЗБОРНАТА КАМПАЊА

Дека се очекува жестока политичка битка за локалната власт, веќе можеше да се види во месеците пред да се распишат изборите. Само во текот на месец мај и јуни 2021, мониторинг тимот на Цивил забележа оркестрирано ширење на над 120 медиумски содржини, во кои доминираат претежно говорот на омраза кон личности од политиката, етничкиот говор на омраза, но и организираното ширење на лажни вести.¹

Во периодот потоа, пред почетокот на официјалната изборна кампања, во текот на месеците јули, август (кога беа распишани изборите од страна на претседателот на Собранието на 6 август 2021), и во првата половина на месец септември, дезинформациите и црната пропаганда се фокусираа на содржини поврзани со КОВИД – 19 пандемијата, пописот, шумските пожари кои започнаа на 2 август 2021, реформите во образованието, како и трагедијата со пожарот во модуларната болница во Тетово. Сите овие теми беа користени за оркестрирани напади не само врз политичари, туку и врз интелектуалци, граѓански активисти и организации, новинари и други јавни личности. Во оваа анализа се опфатени повеќе примери, кои се само дел од случаите што ги детектираше Мониторинг тимот на ЦИВИЛ.

¹ Види: <https://civilmedia.mk/nad-120-sluchai-na-orkestriran-politichki-i-etnichki-govor-na-om-raza-i-lazhni-vesti-vo-maj-i-juni/>

Дезинформации за законот за државјанство

Откако Собранието го изгласа Законот за државјанство, на интернет а особено на социјалните мрежи започна еден вид кампања, претежно со лажни вести и дезинформации, дел од кои беа вешто филиувани за да изгледаат како „досетки“. Но, таквите твитови/статуси и објави беа полни со потпалувачки говор кон Албанците, но и против пратениците од владејачкото мнозинство што го изгласаа законот. Таков пример е содржината што порталот ОффНет ја објави во рубриката „ИЗЈАВИ“ на извесен Твитер профил „Чоџукот“ кој иронично пишува дека ќе се добива државјанство со „три преспиени ноќи во Македонија од СФРЈ до сега“. Истиот портал ја објави и веста за донесениот Закон за државјанство, со наслов „Државјанство ќе се добива на 16 начини“. И оваа содржина предизвика низа на коментари, а дел од коментарите се со навреди и говор на омраза.²

Дезинформации за пожарите

На 2 август 2021, откако избувнаа пожар во источниот дел на земјата, на официјалната Фејсбук страница се огласи и претседателот Пендаровски, кој објасни дека хеликоптерите на армијата не се со техничка подготовка што би овозможила ноќно летање. Реакцијата на претседателот дојде по бројни прашања зошто леталата на Армијата не го гасат пожарот кај Кочани вечерва, упатени од опозициската ВМРО-ДПМНЕ, но и во јавноста и на социјалните мрежи, по што тргна и цела лавина со постови полни со исмевања, навреди и дезинформации на сметка на властите.³

Во друг случај детектиран од мониторинг тимот на ЦИВИЛ, беше објавена лажна вест за изгорена птица покрај гнездо во Пехчево – со стари фотографии од Пакистан. На 10 август, Твитер профилот „Колаче“, објави фотографија на изгорена птица покрај гнездо, за која се тврди дека е од пожарот кај Пехчево. „Мајка е мајка, без разлика од кој вид е.. Можела да одлети и да се спаси, но останала..Пехчево“, пишува во Твитер постот. Инаку, се работи за фотографија која е објавена на Твитер во мај 2021 од познатиот пакистански новинар Хамид Мир, кој што соработувал со многу пакистански медиуми, а често гостува и во познати светски медиуми, како Гардијан и Би-Би-Си.⁴

²Види: <https://civilmedia.mk/po-izglasaniot-zakon-za-drzhavjanstvo-lavina-od-dezinformat-sii-i-govor-na-omraza>

³Види: <https://civilmedia.mk/pendarovski-helikopterite-na-armijata-nemaat-tehnicki-uslovi-za-nokno-letane/>

⁴Види: <https://civilmedia.mk/lazhna-vest-za-izgorena-ptitsa-pokraj-gnezdo-vo-pehchevo-so-stari-fotografii-od-pakistan/>

Во овој период, се објави лажна вест дека на пожарници од Австрија кои помагаат со гаснење на пожарите во Малешевјата им е украдена моторна пила, на 10 август почна вирално да се шири на социјалните мрежи и од портали. Ден потоа, директорот на Центарот за управување со кризи, Ангелов, Дирекцијата за заштита и спасување, а и пожарниците директно ја демантираа оваа лага. Извинување и дилеми за вистинитоста објавија и двајца корисници на Твитер и Фејсбук, коишто меѓу првите ја објавија оваа лажна вест на 10 август.⁵

Преименување на детски одморалишта

„Знае некој од кога детски одморалишта во Крушево се именувани Талат Џафери и Амди Бајрам?“, напиша Твитер корисникот „Локумче #Апсаана“ на 9 август 2021. Користено е лажно внесување податоци во Гугл Мапс, за да се „докаже“ дека детските одморалишта во Крушево се навистина преименувани. Во текот на само 2 часа твитот беше споделен од петнаесетина други корисници, повеќето лажни профили и дел од пропагандистичката машинерија блиска до партијата Левица. Твитот беше споделен и од Јована Мојсоска, висока функционерка на оваа партија и една од најактивните на социјалните мрежи.⁶

Дезинформации поврзани со сексуално образование во училиштата

На 18 јули 2021, по серија објави со дезинформации на интернет и социјалните мрежи поврзани со сексуалното образование, Министерството за образование и наука преку соопштение демантира каква било поврзаност на објавените фотографии и содржини со сеопфатното сексуално образование. „Лажните вести и монтажи по социјалните мрежи се интензивираат со цел заплашување и лажење на граѓаните. Граѓаните да бидат спокојни, образованието се унапредува и реформира. Сите информации кои деновиве се шират поврзани со сексуалното образование, како оваа, се целосно лажни и апелираме граѓаните да не наседнуват“, стои во соопштението од МОН, и се додава дека како што многу пати извести Бирото за развој на образованието, сексуално образование воопшто не се воведува.

⁵Види: <https://civilmedia.mk/koi-i-zoshto-objavi-lazhna-vest-za-krazhba-na-motorna-pila-od-avstriskite-pozharnikari-vo-maleshevijata/>

⁶Види: <https://civilmedia.mk/lazhni-profilii-bliski-do-levitsa-shirata-lazhni-vesti-za-preimenuvane-na-detskite-odmoralishta-vo-krushevo/>

Дезинформации за бегалците од Авганистан

На 17 август, на Твитер профилот на Вечер во пост се објавува фотографија на поголема група мажи кои се транспортираат со авион, со наслов „Ниту една жена нема во авионот кој евакуира бегалци“. Истата дезинформација ја споделуваше и актерот популарен на социјалните мрежи, Сашо Тасевски. Повеќе корисници на Твитер ја препознаа лажната вест и веднаш ја демаскираа. Малку треба за да се дознае вистинското потекло на фотографијата, се работи за депортација на Авганистански бегалци од центрите за депортација од Турција во земјите од каде што потекнуваат, и истата е објавена на 18.04.2018 година.⁷ Поранешниот пратеник Илија Димовски на 21 август 2021 во гостување во „Тема на денот“ во Дневникот на Сител изнесе ставови дека за бегалците од Авганистан Владата на РСМ ветувала програма за вработување. „Претставниците на опозицијата продолжуваат со ширење лаги кои поттикнуваат вознемирување и ксенофобија кај населението. Владата не ветувала програма за вработување на граѓаните кои бараат засолниште од хуманитарната криза во Авганистан. Тоа не е точно, најостро ги отфрламе ваквите невистини, Владата е целосно фокусирана на обезбедување безбедност, здравствена заштита, храна и кров над глава за миротворното население од Авганистан“ се вели меѓу другото во реакцијата на Владата.⁸ На 26 август, порталот без импресум МКДенес, објави дезинформација со наслов „ЕКСКЛУЗИВНО ВИДЕО: Заев свечено ќе пречекува 780 Авганистанци“. Во текстот се манипулира со изјави на портпаролот на владата кои се извадени од контекст, и дополнително коментирани од непознатиот автор на прилогот, кој своето (не)дело го завршува со монтирано лажно видео.⁹

Случаи на дезинформации и црна пропаганда против пописот
Членови и истакнати активисти и функционери на партијата Левица, со сите расположливи средства, вклучувајќи и пари и платени постови на Фејсбук, дезинформации и поттикнување на меѓуетничка омраза, се обидуваа да му наштетат на пописот. Односно, како што гласи една објава на социјалните мрежи од анонимен-бот профил, „Паѓа попис, паѓа влада“. На Фејсбук групата „Не отварај врата“, преку фотомонтирана фотографија

⁷Види: <https://civilmedia.mk/so-stara-fotografija-se-shiri-panika-i-strav-kaj-graganite-deka-od-avganistan-ni-doagaat-samo-mazhi/>

⁸Види: <https://civilmedia.mk/vlada-opozitsijata-da-ne-shiri-lagi-i-omraza-ne-postoi-nikakva-vladina-programa-za-vrabortuvane-litsa-od-avganistan-ova-e-aktsija-za-spasuvane-zhivoti/>

⁹Види: <https://civilmedia.mk/ne-zapiraat-lazhnite-vesti-za-pristiganeto-na-prvite-gragani-od-avganistan/>

се заплашуваа граѓаните да не се попишуваат, бидејќи така ќе учествуваат во „косоваризација на Македонија“. Спонзориран, односно платен пост се појави на Фејсбук за кампања против пописот. Постот беше платен од лицето Иван Јованоски, име е идентично со името на функционерот на Левица од прилепскиот огранок¹⁰, што му се закануваше на новинарот и активист Петрит Сарачини, а учествуваше и во инцидентот со владината делегација предводена од премиерот Заев при одбележувањето на 11 Октомври на Могилата на непобедените во Прилеп. Во овој период, се појави и напад со дезинформации врз 50-тина невладини организации кои во 2015 година изразиле јавно несогласување и недоверба кон иницијативата на тогашниот премиер Никола Груевски да набави софтвер и во 2016 година повторно да се обиде да спроведе попис, кој што пропадна во 2011 година, но овој пат електронски. Овој напад врз дел од граѓанското општество, во ист ден и ист час се појави најпрво на Фејсбук групата „НеОтворамВрата“, а потоа, со 30 минути задоцнување и на официјалниот профил на пратеникот Димитар Апасиев, лидер на Левица. Бидејќи ова се случува и со други објави на групата што се реобјавени во приближно исто време и на официјалниот профил на Апасиев, тоа укажува дека ставовите на „НеОтворамВрата“ се поддржани од оваа партија.¹¹ Освен ова, лидерот на „Левица“, Апасиев, на 20 септември на социјалните мрежи објави пост кој имаше над 1000 реакции и 128 споделувања, со тврдење дека над 200.000 Македонци одбиле да се попишат.¹²

Дезинформации во битката меѓу политичките опоненти пред почетокот на кампањата

Во периодот пред официјалниот старт на кампањата, во медиумите и на социјалните мрежи се ширеа и повеќе дезинформации и манипулирање со фактите на најразлични теми, чија цел главно беа напади врз политичките опоненти. Таков е примерот со портпаролот на ВМРО-ДПМНЕ Наум Стоилковски, кој на прес-конференција на 14 август изнесе невистина дека градоначалникот на Скопје, Петре Шилегов одмора во хотелот „Монте Мулини“, хотел во Ровињ, Хрватска, каде за 6 ноќи за двајца требало да се плати 12.300 евра.¹³

¹⁰Види: <https://civilmedia.mk/levicharite-so-sponzorirana-kampana-protiv-popisot-so-dezinfor-matsii-gi-zaplashuvaat-graganite-so-kosovarizatsija/>

¹¹Види: <https://civilmedia.mk/vistinomer-spinovite-okolu-popisot-ukazhuvaat-na-silna-zalozh-ba-toj-da-propadne/>

¹²Види: <https://civilmedia.mk/dali-levica-gi-bojkotira-popishuvachite-na-levica/>

дена не може да се изгаснат пожари на 5 километри од Скопје. Ама Шилегов одмора, никаде го нема. 15 дена го нема. Изгоре Македонија, тој е во Ровињ" – рече Стоилковски. ЦИВИЛ МЕДИА стапи во контакт со администрацијата на Град Скопје, од каде ја демантираа дезинформацијата.¹³

Друг пример се дезинформациите дека премиерот Заев наводно бил исфрлен од протоколот на германската канцеларка Ангела Меркел и дека Македонија е понижена и исклучена од иницијативата „Отворен Балкан“ и од процесот за интеграција во Европска Унија. За овој случај пишуваше и „Вистиномер“, чии наоди се совпаѓаат со констатациите што ги објави Цивилмедиа во содржината „Лажна и малициозна објава за средбата на Заев и Меркел“ на 15 септември.¹⁴

Во гостувањето на „Тема на денот“, во Дневникот на ТВ Сител (05.09.2021), кандидатката за градоначалник на Општина Центар, Наташа Котлар – Трајкова, одговарајќи прашања во врска со проектот „Скопје 2014“, изнесе тврдење дека тој не бил на претходната власт и дека е изгласан од сегашните носители на власта. „И да не забораваме. Тој проект па и не беше на претходната власт. Тој проект беше изгласан токму од претставниците на сегашната позиција.“, изјави Котлар во емисијата, иако фактите говорат во сосем спротивна насока од изнесените тврдења.¹⁵

Предизборните анкети исто така беа дел од политичките препукувања, а и користени за ширење дезинформации. Таков беше случајот со настапот на лидерот на ВМРО-ДПМНЕ, Мицкоски на телевизија Канал 5 на 20 септември, каде, меѓу другото, тој изјави дека „БРИМА анкета е платена со владини пари на тендер“ и резултатите од истражувањето на БРИМА не се релевантни и дека очекува победа на ВМРО-ДПМНЕ на претстојните Локални избори. Оваа дезинформација беше демантирана од БРИМА, вистинскиот нарачател на анкетата „Слободен печат“ и од Владата.¹⁶ Во овој период имаше и појава на злоупотреба на сатирични содржини за ширење дезинформации. Таков беше случајот со содржина од порталот „Плусинфо“, која беше злоупотребена од корисници на социјалните мрежи, особено на Твитер, за

¹³Види: <https://civilmedia.mk/naum-stoilkovski-so-nova-lazhna-vest-na-pres-veli-shilegov-e-na-odmor-vo-hrvatska-a-toj-e-vo-skopje/>

¹⁴Види: <https://civilmedia.mk/vistinomer-so-ist-naod-kako-tsvil-media-netochno-e-deka-zaev-e-iskluchen-od-protokolot-na-merkel-za-direktna-sredba/>

¹⁵Види: <https://civilmedia.mk/dezinformatsii-za-skopje-2014-kandidatka-za-gradonachalnik-tsentar-tvrdi-izglasen-e-od-segashnata-pozitsija/>

¹⁶Види: <https://civilmedia.mk/brima-istrazhuvaneto-ne-e-platenod-od-strana-na-vladata-ekskluzivnoto-pravo-na-koristene-na-rezultatite-e-kupeno-od-sloboden-pechat/>

манипулирање и ширење на лажна вест. Содржината со наслов „Маричиќ: Нема затвор за невакцинирани криминалци!“, којашто порталот „Плусинфо“ ја преземал од сатиричниот сајт „Кооперација“, осамна како скриншот на повеќе анонимни профили на социјалната мрежа Твитер, и беше користена за напад врз министерот за правда.¹⁷

Во периодот пред официјалниот старт на кампањата беа чести дезинформациите поврзани со деталните урбанистички планови, кои се користеа за мобилизација на граѓаните па и протести против тнр. „бетонизација“. Таков пример е дезинформацијата објавена на крај на месец август, дека Општина Карпош вцртува објекти за домување во ДУП кај средното училиште „Здравко Цветковски“, која беше демантирана од Општината.¹⁸

ПЕРИОД НА ИЗБОРНАТА КАМПАЊА

Главна цел политичките опоненти, но и други јавни личности Од самиот старт на официјалната предизборна кампања на 27 септември 2021, се зголеми и интензитетот на дезинформации и црна пропаганда. Цел на овие објави најчесто беа политичките опоненти и претставници на неколку државни институции како и обиди за манипулирање со јавноста и гласачите, но не беше мал обемот на дезинформации и црна пропаганда насочена кон јавни личности кои воопшто не беа дел од изборниот процес. Во овој дел на анализата издвојуваме повеќе примери од дезинформации и црна пропаганда за дискредитирање на политичките противници на различни теми, кои се користеа за мобилизирање на гласачите.

Случаи на дезинформации и црна пропаганда во битката меѓу политичките партии

Порталот Прес 24, на 3 октомври објави содржина со наслов „Анкета на „АКСИОС“: 59.3% поддршка за ВМРО-ДПМНЕ, а 10.7% се изјасниле за СДСМ“. Објавата е манипулативна и неистинита, бидејќи она што се тврди во насловот не се резултати од одговори на прашањето за кој кандидат ќе го дадат гласот граѓаните на изборите, или која партија ја поддржуваат, туку се однесува на прифатливост на слоганите на двете партии за испитаниците.¹⁹ По написот објавен во „Независен весник“ на 10.11.2021, дека Ана Петровска го аминувала гасоводот низ парк-шумата Водно во

¹⁷Види: <https://civilmedia.mk/satirichna-sodrzhdina-za-ministerot-za-pravda-marichik-zloupotrebena-za-shirene-na-lazhna-vest/>

¹⁸Види: <https://civilmedia.mk/netochna-e-informatsijata-deka-opshtina-karposh-vrtsrtuva-no-vi-objekti-za-domuvane/>

¹⁹Види: <https://civilmedia.mk/portalo-pres24-so-kratki-noze-za-predizbornata-anketa-na-aksi-os-2017/>

2011 година?, кандидатката за градоначалник на Скопје од „Зелен Хуман Град“ доби новинарско прашање во врска со гасоводот на кое одговори: „Што се однесува до гасовод, јас немам никаква допирна точка со гасоводот. Тој проект го водеше, во тој период додека јас бев државен секретар, господинот Јани Макрадули“. Но, во документот од сајтот на Општина Кисела Вода со објавената „Студија за оцена на влијанието врз животната средина на проектот – Национален гасификационен систем во Република Македонија, Делница 5 Скопје – Гостивар – Кичево“, на листата на соработници на студијата, прва е спомената „Ана Петровска, дипл. инж. архитект, – Експерт за оцена на влијанието на проектите врз животната средина“, што значи дека сепак има допирна точка помеѓу „Ана Петровска“ и гасоводот кој поминува низ Водно.²⁰ На почетокот на октомври, претседателот на ВМРО-ДПМНЕ, Мицкоски и пратеникот Антонио Милошоски излегоа со тврдење дека владата во Романија паднала поради пожар во модуларна болница, барајќи истото да се случи и со македонската влада по пожарот во модуларната болница во Тетово. Ова тврдење со денови беше повторувано и од други говорници и соопштенија од ВМРО-ДПМНЕ. Но, тоа тврдење, според повеќе светски агенции, не е точно. Асошијетед прес, на 5 октомври 2021, извести дека падот на романската владата е дел од политичката криза што започна пред еден месец кога премиерот Циту го отпушти министерот за правда Стелијан Јон од УСП-Плус поради непотпишување на програма за регионален развој. Освен програмата, како причини се наведуваат и критичната ситуација со пандемијата, а и несогласувања околу реформите во правосудството.²¹ Реформите во образованието исто беа дел од пропагандата и дезинформациите за време на изборната кампања. Фејсбук страницата „Скандал“ на 8 октомври објави видео во кое се тврди дека „Лудата власт во Македонија, на чело со Мила Царовска и Заев, фрла учебници во трактор и потоа ги носи на депонија.“ Ова видео потоа беше објавено и од порталите Курир и Нетпрес, но со наслови во кои се вели дека власта пали и гори книги во Прилеп. „Власта пали учебници во Прилеп“ е насловот на текстот што го објави Курир, додека пак Нетпрес објави содржина со

²⁰Види: <https://civilmedia.mk/dali-ana-petrovska-od-zelen-human-grad-ima-dopirna-tochka-so-gasovodot-koj-minuva-niz-park-shumata-vodno/>

²¹Види: <https://civilmedia.mk/miloshoski-i-mitskoski-so-kratki-noze-za-padot-na-romanska-ta-vlada/>

наслов „Скандал во Прилеп, вчера гора книги“. Но, во кусото видео не се гледаат ниту запалени книги, ниту пак кој фрла книги во приколката, ниту депонија, ниту дека тоа го прави некој претставник на власта. Сепак овие дезинформации, потоа се слушнаа и во говор на лидерот на ВМРО-ДПМНЕ Мицкоски на партиски предизборен митинг. И тој тврди дека се палат книги, иако во посоченото видео тоа не се гледа.²² Друг ваков случај на дезинформации за реформите во образованието и дигиталните книги беше забележан на 7 октомври, кога министерката Царовска по конференција за финансиска едукација во средните стручни училишта, пред новинарите рече дека учебниците треба да се користат во дигитална верзија, со мултимедија и квизови кои ги нема во печатената верзија. Но дел од порталите, во наслови извлекоа друг заклучок. „Родителот кој на своето дете му дава книга, му прави штета, рече Царовска“ вели насловот на порталот mms.mk на Радио Канал 77. Ист наслов за изјавата на Царовска употреби и „Вечер“, како и порталот Весник, а реакција базирана на оваа манипулација со изјавата на Царовска имаше и партијата Родина.²³

Еден од повидливите случаи на манипулации и дезинформирање на јавноста беше оној со бугарското државјанство и лична карта на кандидатката за градоначалник на Скопје, Данела Арсовска, кои беа објавени од владејачката партија, СДСМ. Арсовска, иако најави дека ќе тужи за изнесените тврдења и велеше дека е жртва на хајка, никогаш не изнесе кредибилни факти со кои би ги демантирала тврдењата на СДСМ. Од друга страна, бугарскиот портал „24 часа“ објави дезинформација дека бугарска лична карта издадена на име на Дан(и)ела Арсовска не постои. Дезинформацијата ја пренесоа Инфомакс, Курир, Република, Плусинфо, Фактор и други македонски портали. Ова е само дел од случајот за бугарското државјанство на кандидатката за градоначалник на Скопје што го објави СДСМ, кој со денови ја брануваше јавноста.²⁴ Во периодот на кампањата беа забележани повеќе случаи

²²Види: <https://civilmedia.mk/kurir-netpres-i-mitskoski-so-kratki-noze-za-palene-knigi-vo-prilep/>

²³Види: <https://civilmedia.mk/mms-vecher-vesnik-rodina-i-sasho-tasevski-so-kratki-noze-za-tsarovska-i-uchebnitsite/>

²⁴Види: <https://civilmedia.mk/24-chasa-objavi-a-infomaks-kurir-republika-plusinfo-faktor-i-dru-gi-preneso-a-dezinformatsii-za-bugarskata-lichna-karta-na-dan-i-ela-arsovska/>

на манипулација на јавноста преку компјутерски изменети фотографии. Таков е случајот со дезинформацијата на порталот АлбМаниа за поткуп на гласови во Струга од страна на министерот за информатичко општество Јетон Шакири, која потоа се ширеше вирално на социјалните мрежи. Всушност, се работи за фотографија стара повеќе од една година, од учество на Шакири во хуманитарно делење на помош за загроени семејства на почетокот на Ковид -19 пандемијата.²⁵

Сличен случај со дезинформации за наводен поткуп на гласови беше забележан со фотографија на која се гледаат вреќи со компири и пакети со масло за јадење. Фотографијата се ширеше вирално на социјалните мрежи со објаснување дека станува збор за поткуп на гласачи пред локалните избори, иако се работи за стара фотографија, која беше злоупотребена и за време на кампањата на претходните парламентарни избори, со слична цел. Оваа дезинформација беше разоткриена од проверувачите на факти од „Вистиномер“.²⁶

Еден од случаите на дезинформирање и манипулирање на јавноста беше поврзан и со наводно присуство на вооружени лица на денот на изборите, 17 октомври. Маркукуле објави манипулативен наслов дека „Амбасадата на САД го известила ОЈО дека 83 лица добиле оружје со цел попречување на изборниот процес“, што не кореспондира со тоа што се тврди во текстот, дека Амбасадата на САД не го известила ОЈО дека 83 лица добиле оружје со цел попречување на изборниот процес, туку за доставена пријава од лице од политичка партија, која ја проследила до надлежните за да се провери. Портпаролот на МВР, Ангеловски на денот на изборите за Слободен печат изјави дека „во врска со оваа пријава се преземени сите неопходни мерки и активности во координација со Агенцијата за разузнавање и Агенцијата за национална безбедност. Апсолутно можам да кажам дека до сега нема никаква потврда во однос на оваа пријава“.²⁷

Лидерот на Левица, Апасиев, и во кампањата беше извор на неколку дезинформации и манипулации. На 13 октомври, во пост на Фејсбук, Апасиев дезинформираше дека браќата Жарко и Дарко Масларковски, истакнати активисти на партијата „се гонат кривично – со обвинителен предлог – за извикување „Македонија“ на протест“, пишува Жарко Трајаноски во анализа за ЦивилМедиа.

²⁵Види <https://civilmedia.mk/ministerot-shakiri-zhrtva-na-fotoshop-izmama-za-navoden-potkup-na-glasovi-vo-struga/>

²⁶Види: <https://vistinomer.mk/so-stara-fotografija-se-dezinformira-za-potkup-na-glasi-chi-pred-lokalnite-izbori/>

²⁷Види: <https://civilmedia.mk/markukule-so-kratki-noze-za-ambasadata-na-sad-i-prijava-ta-za-voorzheni-litsa-na-izborite/>

„Браќата-рапери ПУКА Козметика, кои се на нашата советничка листа во Аеродром, наместо за прекршок се гонат кривично – со обвинителен предлог – за извикување „Македонија“ на протест!?", напиша Апасиев. Но ова тврдење не е точно. Тоа може да се види од самиот обвинителен предлог, кој го објавија самите браќа Масларковски на Фејсбук. Во обвинителниот предлог, споменатите лица воопшто не се товарат „за извикување „Македонија“ на протест“, туку за кривично дело „Напад врз службено лице при вршење работа на безбедноста“. Во самиот документ, воопшто не се спомнува никакво „извикување „Македонија“ на протест“!²⁸ На 29 октомври, пак, лидерот на Левица, Димитар Апасиев без да приложи никакви докази, неколку часа пред да започне изборниот молк за вториот круг на Локланите избори, на Фејсбук и Твитер објави лажна вест дека синот на Петре Шилегов поседувал луксузен деловен објект во новоотворениот трговски центар Ист Гејт. Тогаш актуелниот градоначалник на Скопје и кандидат за втор мандат, Петре Шилегов го демантираше лидерот на Левица, Димитар Апасиев, тврдејќи децидно дека неговиот син нема сопственост на деловен простор во новоотворениот Ист Гејт.²⁹ Пример за дезинформации чијашто цел се претставници на институциите кои не се дел од изборната трка беше забележан во емисијата „Заспиј ако можеш“ на ТВ Алфа, кај Богдан Илиески на Фејсбук и порталот „Република“, кои, според Марјан Забрчанец, национален координатор за стратешки комуникации во Владата на Северна Македонија, изнеле „лаги и клевети спакувани во прашална форма, дека јас сум бил наводно потомок на „подмочан благонадежен Блгарин“ Божидар Забрчанец кој наводно и служел на „фашистичката окупаторска армија“. Инаку, споменатиот Божидар Забрчанец и неговиот брат биле истакнати учесници на НОБ.³⁰

Меѓу темите кои беа поддоминантни во изборната кампања беа и оние што се поврзани со загадувањето на воздухот, кои се користеа за меѓусебни обвинувања на политичките актери и учесници во кампањата. Таков е случајот со кандидатката за градоначалник на Општина Центар, Наташа Котлар, која зборуваше за загадувањето во реклама објавена на официјалната страница на ВМРО-ДПМНЕ, изнесувајќи неистинито тврдење дека Скопје е најзагаден град во Европа.³¹

²⁸Види: <https://civilmedia.mk/apasiev-so-kratki-noze-za-obvinieto-kon-brakata-maslarkovski-kandidati-za-sovetnitsi-od-levitsa/>

²⁹Види: <https://civilmedia.mk/shilegov-lazhna-vest-e-deka-sin-mi-ima-sopstvenost-na-deloven-prostor-vo-novootvoreniot-ist-gejt-privezokot-apasiev-dooobratuva-za-gazdata/>

³⁰Види: <https://civilmedia.mk/zabrchanets-apel-do-natsionalistite-da-ne-mi-ja-chepkaat-parti-zanskata-familija/>

³¹Види: <https://civilmedia.mk/natasha-kotlar-so-kratki-noze-za-zagaduvaneto-vo-skopje/>

Слични неvistини беа искажани од кандидатката за градоначалничката функција во Скопје поддржана од ВМРО-ДПМНЕ, Данела Арсовска, која на партиски митинг одржан на 12 октомври за аерозагадувањето кажа дека „состојбата не се менува на подобро“, што не е точно според повеќе статистички податоци изнесени од релевантни субјекти.³²

Употребата на јазиците во институциите и во оваа кампања беше предмет на дезинформации, со кои продолжи да се поттикнува етничка нетрпеливост меѓу граѓаните. Таков е случајот со пост на Фејсбук за кој извести „Вистиномер“, а во кој се манипулираше дека таблата со името на државниот орган Државна изборна комисија, е испишан на начин што македонскиот е трет јазик во колоната, а пред него се албанскиот и влашкиот јазик. Како илустрација за „докажување“ на ова тврдење, се користи фотографија од телевизиски пренос на прес конференција на ДИК за локалните избори. Меѓутоа, фотографијата е пресечена „на половина“, односно, на неа е претставен само половичен дел од паното зад членовите на ДИК. Кога ќе се погледне целосната табла, се гледа дека од левата страна, најнапред на македонски јазик со кирилично писмо испишано е името на државната институција одговорна за спроведување на изборите.³³

Мониторинг тимот на Цивил го регистрираше и случајот кога Александар Митовски од Инфомакс, во гостување кај Јанко Илковски на ТВ Сонце на 20.10.2021, меѓу другото, изнесе и неvistини за набавките за Зоолошката градина. Митовски рече дека се правела „фонтана за пингвини која што кошташе 2 милиони евра“. Но, тоа е далеку од вистинската цена на чинење, не само на фонтаната, туку и другите елементи од новото живеалиште на пингвините. Дезинформации на оваа тема имаше и претходно, а нив ги демантираше директорот на Зоолошката градина, Галетановски.³⁴

Дел од пропагандната битка во кампањата станаа дури и цените на нафтените деривати, кои зависат од движењето на цената на нафтата на светските берзи. Таков е случајот со поранешниот пратеник и висок функционер на ВМРО-ДПМНЕ, Влатко Ѓорчев, кој објави пост на социјалната мрежа Твитер споредувајќи ја цената на дизелот во време на владеење на ВМРО-ДПМНЕ и во време на СДСМ. Но оваа констатација предизвика лавина реакции од други

³²Види: <https://civilmedia.mk/danela-arsovska-so-kratki-noze-za-zagaduvaneto-na-vozduh-hot-vo-skopje/>

³³Види: <https://civilmedia.mk/vistinomer-ne-e-tochno-deka-imeto-na-dik-e-ispishano-prvo-na-albanski-pa-na-makedonski-jazik/>

³⁴Види: <https://civilmedia.mk/aleksandar-mitovski-od-infomaks-so-kratki-noze-za-fontana-za-pingvini/>

корисници, кои го потсетија Ѓорчев и на други цени што ги имал дизелот во време на владеењето на ВМРО-ДПМНЕ, а и на СДСМ. „Лани во април-мај беше 42 денари .и ???“, се вели во еден од одговорите. Во друг одговор се посочува на цената на горивата во 2012 година, кога дизелот чинел 74,5 денари а бензинот 90 денари, што е далеку повеќе од сегашната цена на дериватите.³⁵

ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

И од практичните примери и случаи во оваа анализа, но и од оценките на меѓународните набљудувачи и други медиумски организации кои го следеа изборниот процес, може да се заклучи дека подобрувањата во сферата на медиумските слободи и во некои аспекти на известувањето на влијателните медиуми, пред сè преку отсуство на отворена тенденциозност и навивање кои беа видливи за време на изминатите неколку изборни циклуси, за жал, не донесоа значајно поместување во начинот на известување за изборите. Напротив, ситуацијата продолжува повторно да се влошува, ставајќи ги под ризик и оние малку придобивки остварени од 2017-та година наваму во поглед на слободата на медиумите.

Продолжува експлозијата на содржини во кои доминираат пропагандата, дезинформациите и омразата, кои доведуваат до поларизација на политичката дебата а со тоа и на општеството, и тоа со зголемен интензитет и во нови форми, особено кај порталите и на социјалните мрежи, чие влијание веќе го надминува она на традиционалните медиуми.

Во овој контекст, се уште стои и се засилува констатацијата на мониторингот на ЦИВИЛ искажана во анализата за парламентарните избори минатата година, дека Северна Македонија нема доволно силни механизми, ниту легислативни ниту пак институционални, за справување со дезинформациите. За жал, и онаму каде што има соодветна легислатива, како во доменот на говорот на омраза, и понатаму е изразена и видлива културата на неказнивост, која е резултат пред сè на недоволна активност на надлежните институции, коишто треба да го гонат и санкционираат говорот на омраза како кривично дело, по службена должност.

ЦИВИЛ неколку изборни циклуси наназад препорачува изнаоѓање и креирање на законски и институционални механизми за

³⁵Види: <https://civilmedia.mk/vlatko-gorchev-so-kratki-noze-i-manipulatsii-za-tsenata-na-gorivata-vo-vreme-na-sdsm-i-vmro-dpmne/>

справување со дезинформациите во рамки на ограничувањата на слободата на изразување предвидени со меѓународните конвенции, во процес кој ќе биде сеопфатен и инклузивен за сите засегнати страни.

Воедно, организацијата препорачува и зајакнување на саморегулацијата во насока на суштинска борба против дезинформаторите и избегнување на пристапот на „бајсајдизам“. Точните и проверени информации се главната цел за која треба да се борат новинарите и медиумите, а не постигнувањето на „балансот“, кој не секогаш значи давање простор за оние што дезинформираат во име на постигнување на некаква „неутралност“ или „објективност“ на медиумите.

Воедно, ЦИВИЛ ги повторува своите препораки за интензивирање на инаституционалната акција за воведување на медиумската писменост во образовниот процес но и пошироко, бидејќи таа не е важна само за публиката и зајакнување на отпорноста на граѓаните кон дезинформациите и омразата, туку пред сè за медиумите. Медиумски неедуцираната публика, според повеќе истражувања, далеку повеќе консумира непрофесионални медиуми, што го доведува во прашање економскиот опстанок на професионалните медиуми кои треба да работат за јавниот интерес. Клучот на успехот лежи во соработката помеѓу образовниот систем, медиумите и нивните организации, јавниот сервис и надлежните институции и регулаторни тела, како што се АВМУ, МОН, МИОА, Државната изборна комисија, Комисијата за заштита од дискриминација и Антикорупциската комисија.

Оваа анализа е резултат на заеднички труд и соработка на истражувачите Петрит Сарачини, Жарко Трајаноски, новинарите и уредниците на Цивилмедиа и Мониторинг тимот на Цивил. Во неа се сублимирани повеќе примери и случаи на дезинформации, пред и за време на изборната кампања за Локалните избори 2021.

Говор кој поттикнува или шири дискриминација, нетрпеливост или омраза во контекст на „Локалните избори 2021“ (мониторинг на медиуми)

ЖАРКО ТРАЈАНОВСКИ

(Резиме)

По извршениот мониторинг за првиот круг и за вториот круг од изборната кампања во 2021, Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (АВМУ) објави два извештаја за начинот на известување на радиодифузерите, но не детектираше програми кои шират дискриминација, нетрпеливост или омраза за време на Локалните избори 2021.

Во оваа анализа се фокусиравме на повеќе медиумски содржини – примери за говор кој поттикнува или шири дискриминација, нетрпеливост или омраза во контекст на „Локалните избори 2021“. Анализата нуди доволно примери и аргументи дека говорот кој поттикнува или шири дискриминација, нетрпеливост или омраза во медиумите е сè уште актуелен проблем, кој треба да се адресира од страна на надлежните институции и по локалните избори во 2021 година.

Медиумски примери за дискриминација, нетрпеливост и говор на омраза врз основа на политичка припадност или политичко уверување

Политичкиот говор против „предавници“, „квислинзи“, „колаборационисти“, „северџани“, „комуњари“, „непријатели“, итн. беше користен како алатка за политичка борба и за време на кампањата за Локалните избори 2021 од страна на повеќе партии, особено од страна на опозицијата.

Уште на самиот почеток на изборната кампања, лидерот на ВМРО-ДПМНЕ, Христијан Мицкоски, почна да ги жигосува ставовите на своите политички противници како „предавнички, капитулантски, квислиншки“, а самите нив како „предавници“. Така, по митингот на ВМРО-ДПМНЕ во Неготино на 29.09.2021, повеќе медиуми известуваа дека Мицкоски посочил дека „власта на СДСМ се најдобрите предавници“.

Мега – националистичкиот говор на лидерот на ВМРО-ДПМНЕ против криминализираните „предавници“ од власта, беше практикуван и од други политичари од ВМРО-ДПМНЕ. Неколку дена по националистичката тирада на Мицкоски, пратеникот и поранешен министер за надворешни работи, Антонио Милошоски го опиша актуелниот потпретседател на владата како „предавник без идентитет“. И потпретседателот на ВМРО-ДПМНЕ и пратеник, Александар Николоски во изјава дадена во изборната кампања, и пренесена од МИА, ги опиша своите политички конкуренти како „бандити“ и „национални предавници“. Ваквиот „патриотски“ дискурс против предавниците и предавствата од страна на раководството на ВМРО-ДПМНЕ беше следен и од кандидатите на локално ниво во нивните политички изјави. Фејсбук страницата на „Унија на ветерани на ВМРО-ДПМНЕ“ и порталот „Македонска нација“ објавуваа потпалувачки говор кон „предавничките политики“ и кон „внатрешните непријатели и предавници“, сугерирајќи справување со „сите наши внатрешни предавници и надворешни непријатели“.

Непосредно пред официјалниот почеток на изборната кампања, партијата „Левица“ го обвини премиерот дека потпишал „предавнички договор“ со „самопрогласената држава Косово“. Од самиот почеток на кампањата, активисти на Левица, особено на социјалните мрежи, користеа „патриотски“ дискурс против „предавниците.“ На главниот митинг во Скопје, пратеникот Димитар Апасиев потенцираше дека „...конечно дојде времето кога ни се плашат – и треба да ни се плашат, бидејќи ќе бидеме сурови,

безмилосни кон нивните криминали и нивните предавства“. Во објава на 10 октомври 2021, „Левица“ користеше потпалувачки говор против „овие квислинзи на власт“, а во објава на 11 октомври, „Левица“ користеше експлицитен потпалувачки говор против „квислиншката власт“ и „домашните предавници во Македонија“. По инцидентот на одбележувањето на 11 октомври во Прилеп, предизвикан од активисти и носител на советничка листа на Левица, пратеникот Димитар Апасиев повторно користеше јазик кој поттикнува омраза против „квислинзите“ и „предавниците“, а „Левица – Прилеп“ го опиша чинот како чин против „неофашистичката влада“.

Во текот на кампањата, лидерот на „Левица“ продолжи да шири дезинформации и поттикнува нетрпеливост и омраза кон неистомисленници, не само против „Северџанските заевисти“ туку и против оние што ги нарекува „Либтардфашисти“. Пред гласањето во првиот круг од изборите, Апасиев упати „Апел до неопределените“ со жесток вокабулар против „домашните окупатори“, „внатрешните квислинзи“, „башибозукот на властодршците“, но и против „соросписки“, „фактчекери“ и забрвтана енџио-пропаганда“. И други политички партии и активисти користеа говор кој поттикнува дискриминација и омраза кон „предавници“ за време на кампањата. На пример, кумановскиот огранок на владејачката партија СДСМ, го означил како предавство повторното кандидирање на „предавникот“ Максим Димитриевски, кој стана градоначалник на Куманово како предлог на СДСМ во 2017, а не беше подржан од партијата во 2021.

ЦИВИЛ укажа на „црна кампања во која преовладуваат говорот на омразата, навредите и дезинформациите за политичките конкуренти“, и посочи дека „доминира темата со трагедијата во Тетово која се користи за дискредитирање на политичките противници“, со организирана хајка против СДСМ. Трагичниот настан по пожарот во Тетово, беше перманентно користен за време на кампањата за ширење на дезинформации и оркестриран говор на омраза, каде што главна мета беа градоначалничката на Тетово, министерот за здравство, но и лидерите на ДУИ и СДСМ. И помали опозициски партии и партиски активисти за време на кампањата користеа говор против „предавниците“, „северџаните“, „квислинзите“, „комуњарите“, како активистите на партиите Единствена Македонија, ТМОРО, МААК, итн.

По изборите, партиска активистка на ДУИ упати закани со војна, изјава која беше осудена од лидерот на ДУИ Али Ахмети и

предизвика повеќе општествени реакции, а партијата „Левица“ поднесе кривична пријава за предизвикување омраза, раздор и нетрпеливост врз национална основа.

По изборите, откако ВМРО-ДПМНЕ најави, но не оствари ново парламентарно мнозинство, пратеникот Кастриот Реџеми од Движењето Беса, кој не се појави на гласање во парламентот, беше мета не само на дезинформации (дека бил „киднапиран“), туку и на говор кој поттикнува дискриминација и омраза. Кон пратеникот се поттикнуваше омраза од страна на политичките неистомисленници, беше жигосуван како „предавник“, а неговиот чин беше опишуван како предавство. Ваквиот радикален дискурс дополнително поттикнуваше говор на омраза врз основа на етничка и политичка припадност на социјалните мрежи.

Говор кој поттикнува дискриминација и омраза од медиуми, новинари и други јавни личности

Говор кој поттикнува дискриминација и омраза врз основа на политичко уверување или политичка припадност, беше користен и од страна на медиуми, новинари, и други јавни личности, пред, за време и по локалните избори 2021.

Ке сумираме неколку изрази користени од познати новинари: „квислинзи во мали пакувања“, „наездата на предавството, насилството, простотилокот и криминалот на струмичката мафија“, „Можеби претерувам дека реки ќе се леат, но дека ќе се лее крв, ако некој се обиде да ни наметне дека ние сме „Бугаромакедонци“, тука немам никаква дилема...“; „северџани“, „предавници“ и „одроди“; „антимакедонски монструми“, „дркотирам мороните“, „наркоманско-предавничка банда“, говор против „соросоидите“ стигматизирани како „странски платеници“, потпалување патриотски и етнички страсти со дезинформации и теории на заговор, обвинувања за предавство на националниот идентитет, правење дискриминаторски поделби на „патриоти“ и „кастриоти“, итн.

Ке сумираме и изрази користени од познати јавни личности: „тоа дувло на национални предавници, кримиолигарси и паразити“, „најголемиот бугараш и предавник на македонските интереси“, „бандата предавничка“, повици за гласање против „националното предавство“, обвинувања за „велепредавство“, прогласувања „државни предавства“ и „државни предавници“, поттикнување нетрпеливост кон „бандата криминална“, обвинувања за „договор со ѓаволот“ и „националното предавство“ за „30 јудини сребреници“,

како и за „пеколен круг на предавства“, поттикнување нетрпеливост кон „комуњарите и комуњаризмот како општествен паразитизам, како едноклеточен и примитивен организам“, кон „бесни и гладни за човечко месо паразити“; говор „домашните колаборационисти“, дезинформации и обвинувања за „велепредавство“, за „демакедонизирана Македонија“, „за помор на македонскиот род, македонското име, за сè што е македонско“.

Сите овие примери се сведоштво дека говорот кој поттикнува дискриминација и омраза врз основа на политичко уверување и политичка припадност беше составен дел од јавниот дискурс пред, за време, а и по Локалните избори 2021.

Говор кој поттикнува дискриминација, нетрпеливост и омраза врз основа на етничка припадност

Говорот на омраза врз основа на етничка припадност беше детектиран неколку месеци пред изборите, а таквиот говор вклучуваше и ширење повици за насилство на социјалните мрежи, особено по гласањето на законот за државјанство. Говор кој поттикнува меѓуетничка омраза на социјалните мрежи беше детектиран пред и за време на одржување на пописот, со ширење дезинформации и заплашувања со „косоваризација“ на Македонија. Во почетокот на изборната кампања, како ефект на предизборните мултиетнички коалиции, во политичкиот дискурс имаше очекување дека ќе се намали говорот кој поттикнува нетрпеливост, дискриминација и омраза врз етничка основа. Меѓу политичките соперници имаше обиди за политичко дискредитирање со обвинувања за поранешно ширење на говор на омраза врз етничка основа.

По првиот круг од локалните избори, ЦИВИЛ регистрираше објави на социјалните мрежи кои „предизвикуваат коментари со говор на омраза и етничка нетрпеливост“, и повика „да се смират политичките страсти и да нема реваншизам по ниедна основа“. За време на изборната кампања, забележително беше користење на дискриминаторските термини „северџан“ и „северџанистанци“, не само од страна на новинари и колумнисти, туку и против новинари и опозициски политичари.

По вториот круг на изборите, на социјалните мрежи имаше разгорување на говор кој поттикнува дискриминација, нетрпеливост и омраза врз основа на етничка припадност, особено по објавата за „чизмите на таван“ која може да се протолкува како закана за војна упатена од страна на една политичка активистка. Таквиот

дискриминаторски говор, кој поттикнуваше етничка нетрпеливост и омраза особено се засили откако опозициските партии не успеаја да го ефектуираат најавеното ново парламентарно мнозинство со гласање на недоверба на владата.

Дури и катастрофалната сообраќајна несреќа во Бугарија предизвика говор на дискриминација и омраза врз етничка основа, по што најпосле уследи и институционална реакција, која отсутствуваше за време на изборната кампања.

Говор кој поттикнува дискриминација, нетрпеливост и омраза по други основи

Во контекст на Локалните избори 2021, беа детектирани и други видови на говор кој поттикнува дискриминација, нетрпеливост и омраза по други основи, најмногу врз основа на пол и род. Мета на вакво говор беа и кандидатки за градоначалнички, но и министерки во владата. Негативната реторика и личните напади кон одредени кандидати, особено жените, беше осудена од претставничката на набљудувачката мисија на ОДИХР за изборите, а црната кампања на родова основа беше осудена и од страна на ЦИВИЛ.

Во анализата се даваат примери за говор кој поттикнува дискриминација, нетрпеливост и омраза и врз други основи: врз основа на сексуална ориентација, врз основа на националност/ државјанство, врз основа на религија или верско уверување, врз основа на попреченост, припадност на маргинализирана група, итн. Исто така, во анализата се даваат примери и општествени реакции за говор кој поттикнува дискриминација, нетрпеливост и омраза во контекст на пандемијата и мерки против пандемија, насочен против здравствените работници и властите.

Беше забележан и говор кој поттикнува дискриминација, нетрпеливост и омраза кон мигранти и бегалци, не само пред изборите, туку и за време на изборната кампања.

Освен тоа, и на овие избори имаше примери за говор кој поттикнува дискриминација, нетрпеливост и омраза кон новинари и медиуми. Пред крајот на изборната кампања, се интензивираше говорот на омраза и насилство, насочен не само кон кандидати и учесници на изборите, туку и кон други јавни личности, интелектуалци, граѓански организации и активисти.

Говор кој поттикнува дискриминација, нетрпеливост и омраза кон здруженија на граѓани и граѓански активисти беше документиран од страна на ЦИВИЛ во повеќе наврати во контекст на „Локалните избори 2021“.

ЦИВИЛ регистрираше и повеќе закани кон самата организација,

дури и повици од заканувачите кон граѓаните да ги снимаат и фотографираат членовите на Мониторинг тимот на ЦИВИЛ и да им ги достават материјалите.

ЦИВИЛ во текот на кампањата ги повика надлежните институции да ги сфатат сериозно повиците за насилство и говорот на омраза и да реагираат. По локалните избори, на меѓународниот ден на толеранцијата, Цивил повторно ги повика надлежните институции да преземаат соодветни мерки во однос на непрекинатиот говор на омраза, и да ја отфрлат праксата на неказливост.

1) Агенција за медиуми: Нема програми кои шират дискриминација, нетрпеливост или омраза за време на „Локалните избори 2021“

Законот посебно забранува програми со кои се шири дискриминација, нетрпеливост или омраза врз мноштво основи.ⁱ Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (ААВМУ) е надлежно тело кое врши мониторинг и утврдува дали се почитува посебната забрана според членот 48 од ЗААВМУ, за што се предвидени и соодветни казни.ⁱⁱ По извршениот мониторинг за првиот круг и за вториот круг од изборната кампања во 2021, ААВМУ објави два извештаја за начинот на известување на радиодифузерите, но не констатираше случаи на прекршување на посебната забрана според членот 48 од ЗААВМУ.ⁱⁱⁱ

Но, дали од фактот што ААВМУ не констатираше случаи на прекршување на посебните забрани, може да се извлече заклучок дека немало медиумски содржини кои ширеа дискриминација, нетрпеливост или омраза за време на локалните избори во 2021 г.? Таков заклучок, кој е спротивен на наодите на здруженијата на граѓани, во контекст на локалните избори 2021 не може да се извлече од неколку причини.

Прво, ААВМУ не врши мониторинг на сите медиуми, туку само на радиодифузерите (телевизиите и радијата), додека интернет порталите и социјалните мрежи се вон опфатот на мониторингот на АВМУ. Второ, мониторингот на ААВМУ не ги анализира сите медиумски содржини. Трето, со методот на анализа на содржината ААВМУ го опфаќа и следниов аспект – „дали се почитува забраната за поттикнување омраза и нетрпеливост според членот 48 од ЗААВМУ“ – со што се става акцент на „поттикнување омраза и нетрпеливост“, а се пренебрегнуваат содржини со кои „се поттикнува или шири дискриминација“ – што исто така би требало да биде опфатено со мониторингот и анализата на ААВМУ.

2) Методолошка рамка

Во оваа анализа ќе се фокусираме на повеќе медиумски содржини – примери за говор кој поттикнува или шири дискриминација, нетрпеливост или омраза во контекст на „Локалните избори 2021“. Анализираниите медиумски содржини нема да бидат ограничени на радиодифузерите, туку и на онлајн медиумите - интернет порталите и најпопуларните социјалните мрежи – Фејсбук и Твитер.

При анализа на содржината нема да ставаме акцент само на „поттикнување омраза и нетрпеливост“, туку и на содржини со кои „се поттикнува или шири дискриминација“. При анализата на медиумски случаи на говор кој поттикнува или шири дискриминација, нетрпеливост или омраза, ќе ги имаме предвид сите основи наведени во ЗАВМУ и во Законот за спречување и заштита од дискриминација (ЗСЗД).^v ЗСЗД се однесува на сите физички и правни лица и се применува и во областа на „јавно информирање и медиуми“,^{vi} примена која може да се манифестира на најразлични начини.^{vii}

Оваа анализа не претендира да биде сеопфатна, туку да понуди доволно примери и аргументи во прилог на основната теза – дека говорот кој поттикнува или шири дискриминација, нетрпеливост или омраза во медиумите е сеуште актуелен проблем, кој треба да се адресира од страна на надлежните институции и по локалните избори во 2021 година.

Во анализата се користени повеќе прирачници и материјали кои даваат методолошки насоки за анализа на медиумски содржини од аспект на поттикнување или ширење на дискриминација^{viii} или говор на омраза,^{ix} како и други истражувања во врска со дискриминацијата и говорот на омраза во медиумите.^x

3) Медиумски примери за дискриминација, нетрпеливост и говор на омраза врз основа на политичка припадност или политичко уверување

Говорот на нетолеранција врз основа на политичка припадност или политичко уверување е детектиран општествен проблем, за кој досега има посветено многу трудови и анализи.

Во оваа анализа имаме предвид дека политичкото уверување има привилегиран статус во рамките на Европската конвенција за човекови права, и дека Европскиот суд за човекови права повеќекратно истакнува дека „слободните избори и слободата на изразување, особено слободата на политичката дебата,

конституираат „темел на секој демократски систем“.^{xi}

Но, исто така, ги имаме предвид и досегашните институционални реакции на стигматизирачкиот говор кој прогласува „предавници“, како и сериозните и загрижувачки реакции на здруженијата на граѓани за штетните општествени последици на ваквиот говор.^{xiii}

Говор против „предавниците“ пред изборната кампања 2021

Непосредно пред почетокот на изборната кампања имааше обиди за медиумско потпалување етнички страсти и „патриотски“ говор на омраза кон политичари од власта,^{xiv} но и примери за политички говор кој поттикнуваше омраза кон ВМРО-ДПМНЕ и нивниот лидер од страна на поранешен министер за внатрешни работи од редовите на ВМРО-ДПМНЕ.^{xv} Исто така, пред официјалниот почеток на изборната кампања забележителен беше дискурс кој предизвикуваше нетрпеливост и омраза меѓу политичари и активисти од ВМРО-ДПМНЕ^{xvi} и од Левица,^{xvii} најмногу во врска со пописот.

Политичкиот говор против „предавници“ за време на кампањата

Политичкиот говор против „предавници“ беше користен како алатка за политичка борба и за време на кампањата за локални избори 2021 од страна на повеќе партии, особено од страна на опозицијата.

Говор против „предавници“ кој поттикнува дискриминација и омраза од членови на ВМРО-ДПМНЕ

Уште на самиот почеток на изборната кампања, лидерот на ВМРО-ДПМНЕ почна да ги жигосува ставовите на своите политички противници како „предавнички, капитулантски, квислиншки“,^{xviii} а самите нив како „предавници“. Така, по митингот на ВМРО-ДПМНЕ во Неготино на 29.09.2021, повеќе медиуми известува дека лидерот на ВМРО-ДПМНЕ Христијан Мицкоски посочил дека „власта на СДСМ се најдобрите предавници“.^{xix} Во објавеното видео од митингот може да се види целокупната изјава на Мицкоски: „Исто така, можам да се сломам со нив дека се најдобрите предавници кои што некогаш се родиле овдека во Македонија. Зошто ова го велам? Затоа што седеа и не гледаа во очи, се колнеа во најмилото, во жицата и во што ти ја знам таму, а сепак правеа предавства изминативе четири години мислејќи дека на тој начин ќе им го простиме криминалот и тоа што ја опљачкаа Македонија буквално до гола кожа.“^{xx}

Мега-националистички говор на лидерот на ВМРО-ДПМНЕ против

криминализираните „предавници“ од власта, беше практикуван и од други политичари од ВМРО-ДПМНЕ. Неколку дена по националистичката тирада на Мицкоски, пратеникот и поранешен министер за надворешни работи Антонио Милошоски го опиша актуелниот потпретседател на владата како „предавник без идентитет“.^{xxii}

Од бројните негативни коментари под постот, може да се изведе заклучок дека ваквиот говор на Милошоски поттикнал не само омраза (најмногу во вид на клетви), туку и повици за насилство кон актуелниот министер за надворешни работи.^{xxiii}

И потпретседателот на ВМРО-ДПМНЕ и пратеник Александар Николоски во изјава дадена во изборната кампања, и пренесена од МИА,^{xxiv} ги опиша своите политички конкуренти како „бандити“ и „национални предавници“: „Често луѓе знаат да ме прашат кој ќе ги гласа овие, имајќи во предвид дека сите знаеме дека се бандити, национални предавници, дека десната на левата рака не и верува и дека мислат само на сопствениот интерес.“ Истиот пратеник се служеше со патриотски говор против „предавниците“ и претходно, во изборната кампања за парламентарните избори во 2020 година.^{xxv} Ваквиот „патриотски“ дискурс против предавниците и предавствата од страна на раководството на ВМРО-ДПМНЕ беше следен и од кандидатите на локално ниво во нивните политички изјави.^{xxvi}

Фејсбук страницата на „Унија на ветерани на ВМРО-ДПМНЕ“ на први октомври објави линк со порака која содржеше клетва која поттикнува на омраза: „Аир да не видат и тие и седум поколенија после нив.“

Во текст објавен во „Македонска нација“ се содржани повеќе пораки против „предавници и продадени души“,^{xxvii} со акцент на „домашни“ предавници.^{xxviii} Во статусот на Фејсбук страницата на „Унија на ветерани на ВМРО-ДПМНЕ“ од 7 октомври говорот против „предавникот“ заедно со споменатата клетва се прикажува како извадок од митинзи на ВМРО-ДПМНЕ. На истата фејсбук страница се објавени и други линкови од политички коментари во „Македонска нација“ со потпалувачки говор кон „предавничките политики“ и кон „внатрешните непријатели и предавници“,^{xxix} кои сугерираат справување со „сите наши внатрешни предавници и надворешни непријатели“.^{xxx}

На истиот портал, во текст потпишан од „Унија на Ветерани на ВМРО-ДПМНЕ“, објавен по првиот круг од локалните избори, повторно политичките конкуренти се жигосуваат како „предавници“ и „неранимајковци“.^{xxxi}

По првиот круг од изборите, кандидатот за градоначалник на Куманово од ВМРО-ДПМНЕ, го прогласи својот политички противник за „најголемиот тиранин на македонскиот народ“.^{xxxii}

Говор против „предавници“ кој поттикнува дискриминација и омраза од партијата „Левица“

И политичката партија „Левица“ и нејзините активисти се препознатливи по користење „патриотски“ дискурс кој жигосува „предавници“, дискурс кој во 2021 година беше користен во контекст на пописот,^{xxxiii} прославата на членството во НАТО,^{xxxiv} гласањето на измените на законот за државјанство,^{xxxv} но и пред и за време на кампањата за локални избори. Непосредно пред официјалниот почеток на изборната кампања, партијата „Левица“ го обвини премиерот Зоран Заев дека потпишал „предавнички договор“ со „самопрогласената држава Косово“.^{xxxvi} Од самиот почеток на кампањата, активисти на Левица, особено на социјалните мрежи, користеа „патриотски“ дискурс против „предавниците.“ На пример, на 30 септември 2021, потсетувајќи на референдумот пред три години, активистка и кандидатка на „Левица“ зборуваше не само за „предавството“, „квинслишката власт“, и „привремена власт на платени предавници“, туку и против експертите, здруженијата на граѓани, медиумите и дипломатите.^{xxxvii} На главниот митинг во Скопје, пратеникот Димитар Апасиев потенцираше дека „...конечно дојде времето кога ни се плашат – и треба да ни се плашат, бидејќи ќе бидеме сурови, безмилосни кон нивните криминали и нивните предавства“.^{xxxviii} За време на кампањата, партијата Левица сподели статус од двајца нивни активисти и кандидати за советници, кои се претставуваа како жртви на политички монтирани обвиненија, и поттикнуваа омраза и нетрпеливост кон „криминалистичките предавници“. Во објава на 10 октомври 2021, „Левица“ користеше потпалувачки говор против „овие квислинзи на власт“,^{xxxix} а во објава на 11 октомври, „Левица“ користеше експлицитен потпалувачки говор против „квислиншката власт“ и „домашните предавници во Македонија“. По инцидентот на одбележувањето на 11 октомври во Прилеп, предизвикан од активисти и носител на советничка листа на Левица, пратеникот Димитар Апасиев повторно користеше јазик кој поттикнува омраза против „квислинзите“ и „предавниците“,^{xl} а „Левица – Прилеп“ го опиша чинот како чин против „неофашистичката влада“. Ваквиот дискурс беше практикуван и од кандидати за советници на Левица за време на изборната кампања.^{xli} Во текот на кампањата, лидерот на „Левица“ продолжи да шири дезинформации и поттикнува нетрпеливост и омраза кон неистомисленици, не само против „Северџанските заевисти“

^{xiii} туку и против оние што ги нарекува „Либтардфашисти“.

^{xiii} Пред гласањето во првиот круг од изборите, Апасиев упати „Апел до неопределените“ со жесток вокабулар против „домашните окупатори“, „внатрешните квислинзи“, „башибозукот на властодршците“, но и против „соросписки „фактчекери“ и забрвтана енџио-пропаганда“.^{xliii}

Пред вториот круг на изборите, Левица излезе со официјален партиски став, во кој го оправдуваше политичкото коалицирање со ВМРО-ДПМНЕ во советите, како превенирање на „претстојното ново национално понижување и предавство кое го спрема вазалот Заев во односите со ЕУ и со Бугарија, доколку евентуално остане на власт“.^{xliii}

И по изборите, претставници на Левица продолжија со „патриотскиот“ и „анти-предавнички“^{xliii} дискурс претставувајќи се себеси како борци против „национално предавство“, со тоа што како предавство ја опишуваа „приватизацијата на јавните ресурси“.^{xliii}

„Патриотски“ говор кој поттикнува дискриминација и омраза врз основа на политичка припадност од други политички субјекти

И други политички партии и активисти користеа говор кој поттикнува дискриминација и омраза кон „предавници“ за време на кампањата. На пример, кумановскиот огранок на владејачката партија СДСМ, го означил како предавство повторното кандидирање на „предавникот“ Максим Димитриевски, кој стана градоначалник на Куманово како предлог на СДСМ во 2017, а не беше подржан од партијата во 2021.^{xliii}

Цивил укажа на „црна кампања во која преовладуваат говорот на омразата, навредите и дезинформациите за политичките конкуренти“, и посочи дека „доминира темата со трагедијата во Тетово која се користи за дискредитација на политичките противници“, со организирана хајка против СДСМ.^{xlix} Трагичниот настан по пожарот во Тетово, беше перманентно користен за време на кампањата за ширење на дезинформации и оркестриран говор на омраза, каде што главна мета беа градоначалничката на Тетово,^l министерот за здравство,^{li} но и лидерите на ДУИ и СДСМ. Во текот на изборната кампања од политички говор на омраза не беа поштедени и други политичари и министри. На пример, ЦИВИЛ посочи на „случајот на говор на омраза и закани со насилство на социјалната мрежа Твитер од поранешната пратеничка Солза Грчева која упати говор на омраза и закани со насилство кон министерката за образование и наука Мила Царовска“.^{lii}

И помали опозициски партии и партиски активисти за време на кампањата користеа говор против „предавниците“, „серверџаните“, „квислинзите“, „комуњарите“, како активистите на „Единствена Македонија“,^{lxi} ТМОРО,^{liv} „МООК“,^{lv} итн.

По изборите, партиска активистка на ДУИ упати закани со војна, што од страна на порталот dovogpactgaza.mk беше оценето како говор на омраза поради етничка припадност и политичка припадност.^{lvi} Ваквата изјава беше осудена не само од лидерот на ДУИ,^{lvii} и предизвика повеќе општествени реакции,^{lviii} а партијата „Левица“ поднесе кривична пријава против Шкодране Дардишта од ДУИ за предизвикување омраза, раздор и нетрпеливост врз национална основа.^{lix}

По изборите, откако ВМРО-ДПМНЕ најави, но не оствари ново парламентарно мнозинство, еден пратеникот кој не се појави на гласање во парламентот беше мета не само на дезинформации (дека бил „киднапиран“), туку и на говор кој поттикнува дискриминација и омраза. Кон пратеникот се поттикнуваше омраза од страна на политичките неистомисленици,^{lx} беше жигосован како „предавник“,^{lxi} а неговиот чин беше опишан како предавство.^{lxii} Ваквиот радикален дискурс дополнително поттикнуваше говор на омраза на социјалните мрежи.^{lxiii}

Говор кој поттикнува дискриминација и омраза од медиуми, новинари и други јавни личности

Говор кој поттикнува дискриминација и омраза врз основа на политичко уверување или политичка припадност, беше користен и од страна на медиуми, новинари, и други јавни личности, пред, за време и по локалните избори 2021.

Ќе наведеме неколку примери од познати новинари:

- Познат новинар во колумна жигосува „квислинзи во мали пакувања“ и пишува за „наездата на предавството, насилството, простотилокот и криминалот на струмичката мафија“.^{lxiv} Истиот новинар, пред почетокот на кампањата, во својата ТВ емисија „Заспиј ако можеш“ ширеше дезинформации, предупредувања и експлицитни закани дека ќе се „лее крв“, во обид да потпали етнички страсти и да поттикне омраза врз основа на политичка или етничка припадност.^{lxv}

- Познат новинар и ТВ водител (на емисијата „Што не е јасно?“ на ТВ Алфа) во свои колумни ги користи стигматизирачките изрази „северџан“,^{lxvi} „северџани“,^{lxvii} „предавници“ и „одроди“.^{lxviii}

- Познат новинар и долготраен поттикнувач на говор на

омраза објавува текстови во кои пишува против „антимакедонски монструми“,^{lxix} против „дркотирам мороните“,^{lxx} повикувајќи на масовна излезност „против оваа наркоманско-предавничка банда“ и „фашистичкиот режим на Зоран Заев.“^{lxxi}

- Познат новинар, кој во изминатите децении има богата архива за поттикнување дискриминација и говор на омраза по повеќе основи, продолжува на ТВ да зборува против „соросидите“,^{lxxii} да навредува одредени медиуми како „медиумско ѓубре“ и да ги стигматизира како странски платеници,^{lxxiii} а продолжува и со практиката да обвинува за политички предавства^{lxxiv} во своите колумни.

- Уште еден познат новинар и уредник, користи дезинформации за потпалување патриотски и етнички страсти,^{lxxv} теории на заговор за „смрт на македонството“,^{lxxvii} обвинувања за живковизам, антимакедонизам и предавство на националниот идентитет,^{lxxviii} правејќи поделба на „патриоти“ и „кастриоти“, итн.^{lxxix} Покрај познати новинари, со говор кој поттикнува дискриминација и омраза врз основа на политичко уверување или политичка припадност се служеа и повеќе јавни личности, како што може да се види од следниве примери:

- Познат актер и поранешен директор на театар, поттикнува омраза и нетрпеливост кон „тоа дувло на национални предавници, кримиолигарси и паразити“,^{lxxx} го прогласува премиерот за „најголемиот бугараш и предавник на македонските интереси“^{lxxxi}, и упатува повици да се гласа против „бандата предавничка“.^{lxxxii}

- Една година откако ги прогласи како вирус поделбите на „Северџани/Македонци“ и „Патриоти/Предавници“,^{lxxxiii} наш познат оперски пејач, поранешен пратеник и директор на МОБ, ја прогласи власта за квислиншка.^{lxxxiv}

- Позната професорка и поранешна членка на Венецијанската комисија, која и претходно поттикнуваше омраза кон „предавниците“, повика на гласање против „националното предавство“.

- Позната професорка и писателка, која редовно поттикнуваше нетрпеливост и омраза кон „предавници“, и обвинуваше за „велепредавство“,^{lxxxv} по изборите продолжува со истата практика да прогласува „државни предавства“ и „државни предавници“ и да поттикнува нетрпеливост кон „бандата криминална“.^{lxxxvi}

- Поранешен амбасадор, вицепремиер, во својата колумна обвинува дека премиерот склучил „договор со ѓаволот“, обвинува

за „националното предавство“ за „30 јудини сребреници“, како и за „пеколен круг на предавства“. ^{lxxxvii}

- Познат режисер и универзитетски професор, пишува потпалувачка колумна во која поттикнува нетрпеливост и омраза против „Комуњарите и комуњаризмот како општествен паразитизам, како едноклеточен и примитивен организам“, како „бесни и гладни за човечко месо паразити“. ^{lxxxviii}

- Универзитетски професор и колумнист потпалува нетрпеливост и омраза кон „домашните колаборационисти“, ширејќи дезинформации дека „оведоа дури и „вербален деликт“, па го санкционираат секое изговарање на еретичкото име „Македонија““. ^{lxxxix}

- Претседателот на МАНУ, потпалувајќи етнички страсти со дезинформации, во колумна за „македонскиот дел од пеколот и рајот“ го цитира Данте дека „најголеми грешници се предавниците“, ^{xc} а во друга колумна обвинува за „велепредавство“, за „демакедонизирана Македонија“, „за помор на македонскиот род, македонското име, за сè што е македонско“. ^{xcii} Сите овие примери се сведоштво дека говорот кој поттикнува дискриминација и омраза врз основа на политичко уверување и политичка припадност беше дел од јавниот дискурс пред, за време, а и по локалните избори 2021.

4) Говор кој поттикнува дискриминација, нетрпеливост и омраза врз основа на етничка припадност

И говорот кој поттикнува или шири дискриминација, нетрпеливост или омраза врз етничка основа или припадност е загрижувачки општествен проблем изминатите децении. ^{xciii} Ваквиот вид говор беше редовно забележлив не само во медиумите и на политички протести, туку и на спортските натпревари, а навивачката омраза проследена со насилство честопати се пренесуваше и надвор од трибините. ^{xciii}

Говорот на омраза врз основа на етничка припадност беше детектиран неколку месеци пред изборите, ^{xciv} кој вклучуваше и ширење повици за насилство на социјалните мрежи, ^{xcv} особено по гласањето на законот за државјанство. ^{xcvi} Говор кој поттикнува меѓуетничка омраза на социјалните мрежи беше детектиран пред и за време на одржување на пописот, со ширење дезинформации и заплашувања со „косоваризација“ на Македонија. ^{xcvii} Во почетокот на изборната кампања, како ефект на предизборните мулти-етнички коалиции, во политичкиот дискурс имаше

очекување дека ќе се намали говорот кој поттикнува нетрпеливост, дискриминација и омраза врз етничка основа. Меѓу политичките соперници имаше обиди за политичко дискредитирање со обвинувања за ^{poraneshnoxcviii} ширење на говор на омраза врз етничка основа. ^{xcix}

По првиот круг од локалните избори, Цивил регистрираше објави на социјалните мрежи кои „предизвикуваат коментари со говор на омраза и етничка нетрпеливост“, и повика „да се смират политичките страсти и да нема реваншизам по ниедна основа“. ^c За време на изборната кампања, забележително беше користење на дискриминаторските термини „северџан“ ^{ci} и „северџанистанци“ не само од страна на новинари и колумнисти, туку и против новинари и опозициски политичари. ^{cii}

По вториот круг на изборите, на социјалните мрежи имаше разгорување на говорот кој поттикнува дискриминација, нетрпеливост и омраза врз основа на етничка припадност, особено по заканите за војна упатени од страна на Дардишта. ^{ciii} Таквиот дискриминаторски говор, кој поттикнуваше етничка нетрпеливост и омраза особено се засили откако партијата ВМРО-ДПМНЕ не успеа да го ефектуира најавеното ново парламентарно мнозинство со гласање на недоверба на владата. ^{civ}

На меѓународниот ден на толеранцијата, Цивил повторно ги повика надлежните институции да преземаат соодветни мерки во однос на непрекинатиот говор на омраза, и да ја отфрли праксата на неказниост. ^{cv}

Дури и катастрофалната сообраќајна несреќа во Бугарија предизвика говор на дискриминација и омраза врз етничка основа, по што најпосле уследи и институционална реакција, која отсутуваше за време на изборната кампања. ^{cvi}

5) Говор кој поттикнува дискриминација, нетрпеливост и омраза по други основи

Во контекст на локалните избори 2021, беа детектирани и други видови на говор кој поттикнува дискриминација, нетрпеливост и омраза по други основи. Ќе наведеме неколку примери, без да навлегуваме во поопстојна елаборација:

1) Говор кој поттикнува дискриминација, нетрпеливост и омраза врз основа на пол и род: мета на ваков говор беа и кандидатки за градоначалнички, ^{cvii} но и министерки во владата. ^{cviii} Негативната реторика и личните напади кон одредени кандидати, особено жените, беше осудена од претставничката на набљудувачката

мисија на ОДИХР за изборите,^{cxix} и од Цивил.^{cx}

2) Говор кој поттикнува дискриминација, нетрпеливост и омраза врз основа на сексуална ориентација и родов идентитет: Кандидат за градоначалник на ТМОРО го користи стигматизирачкиот термин

„педери“ за време на кампања, а лидерот на партијата „Родина“ ветува дека под негово водство, „децата ќе бидат заштитени од трансродови накази“.

3) Говор кој поттикнува дискриминација, нетрпеливост и омраза врз основа на националност/државјанство: кандидатка за градоначалник на Скопје беше мета на оцрнувачка кампања со летоци со порака „не гласаме за бугарски кмет во Скопје“, по обелоденување на документи за нејзино бугарско државјанство и лична карта.^{cxix}

4) Говор кој поттикнува дискриминација, нетрпеливост и омраза кон мигранти и бегалци: Бегалците од Авганистан сместени во Македонија беа мета на говор на омраза пред^{cxii} и за време на изборите. Лидерот на партијата „Родина“ вети дека ќе им стави „крај на сите бегалски кампови на територијата на главниот град во радиус од 30 километри“.

5) Говор кој поттикнува дискриминација, нетрпеливост и омраза во контекст на пандемија и мерки против пандемија^{cxiii}

6) Говор кој поттикнува дискриминација, нетрпеливост и омраза кон

здруженија на граѓани^{cxiv}

7) Говор кој поттикнува дискриминација, нетрпеливост и омраза кон новинари.^{cxv}

8) Говор кој поттикнува дискриминација, нетрпеливост и омраза врз основа на религија или верско уверување^{cxvi}

9) Говор кој поттикнува дискриминација, нетрпеливост и омраза кон маргинализирани групи.^{cxvii}

Заклучоци и препораки

Бројните примери обработени во оваа анализа укажуваат дека говорот кој поттикнува или шири дискриминација, нетрпеливост или омраза беше акутен општествен проблем, и пред, и за време на, и по „Локалните избори 2021“.

Анализираните примери за дискриминација, нетрпеливост и говор на омраза врз основа на политичка припадност или политичко уверување, наведуваат на заклучок дека политичкиот говор против „предавници“, „квислинзи“, „колаборационисти“, „северџани“, „комуњари“, „непријатели“, итн. беше користен како алатка за политичка борба и за време на кампањата за Локалните избори 2021 од страна на повеќе партии, особено од страна на опозицијата. Говор кој поттикнува дискриминација и омраза врз основа на политичко уверување или политичка припадност, беше користен и од страна на медиуми, новинари, и други јавни личности.

И покрај затишјето за време на изборната кампања, по изборите беше забележливо разгорување на говорот кој поттикнува дискриминација, нетрпеливост и омраза врз основа на етничка припадност. Во контекст на локалните избори 2021, беа детектирани и други видови на говор кој поттикнува дискриминација, нетрпеливост и омраза по други основи.

Препораки:

1) Обезбедување на законски и материјални услови за проширување на мониторингот од страна на ААВМУ, со цел да се опфатат сите видови говор кој поттикнува или шири дискриминација, нетрпеливост или омраза, вклучително и на порталите и на социјалните мрежи, пред, за време на изборната кампања, и по изборите.

2) Воведување на јасни правила од страна на ДИК, и подготовка на кампањи за кревање на свеста на учесниците во секој изборен процес за забраните и санкциите за говор кој поттикнува или шири дискриминација, нетрпеливост или омраза.

- 3) Министерството за правда да изготви анализа, со препораки и план за акција како да се надмине проблемот на пасивноста на надлежните институции (пред се, МВР, и Обвинителствата), и да се надмине проблемот со неказнивоста во случаи на говор кој поттикнува или шири дискриминација, нетрпеливост или омраза во контекст на изборен процес.
- 4) МВР да ги зајакне капацитетите за борба против ширењето на расистички и ксенофобични материјали преку компјутерските системи, како и расистичките и ксенофобични мотивирани закани и навреди, со посебен фокус на изборниот процес.
- 5) Со законот за јавни собири се забрани повикување, поттикнување или разгорување на омраза по сите основи, со казни за организаторите на јавниот собир кои нема да преземат мерки за заштита од говор на омраза.
- 6) Владата, во соработка со здруженијата на граѓани, политичките партии, верските организации, медиумите и МАНУ, да изготви долгорочна стратегија за борба против говорот на омраза (вклучително и говорот на омраза онлајн), со посебен фокус за време на изборниот процес.
- 7) Здруженија на граѓани да ги координираат своите активности за граѓански мониторинг на изборниот процес. Заедно со Народниот правобранител и комисијата за заштита од дискриминација да подготват кампања за кревање на свеста на граѓаните, со цел да се зголеми бројот на граѓански пријави и да се активираат постоечките механизми за заштита од говорот кој поттикнува или шири дискриминација, нетрпеливост или омраза во контекст на изборен процес. Медиумските здруженија да се вклучат поактивно во кревање на свеста кај новинар(к)ите за штетните општествени последици од говорот кој поттикнува или шири дискриминација, нетрпеливост или омраза во контекст на изборен процес.

Користени линкови

Видете [ЗАКОН ЗА ИЗМЕНУВАЊЕ И ДОПОЛНУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ ЗА АУДИО И АУДИОВИЗУЕЛНИ МЕДИУМСКИ УСЛУГИ](#), (Службен весник на РМ бр. 248, 31 декември 2018, стр. 5), каде што се наведени бројни основи за дискриминација. Претходно, чл. 48 забрануваше програми со кои „се поттикнува или шири дискриминација, нетрпеливост или омраза врз основа на раса, пол, религија, или националност“. (Види, [ЗАКОН ЗА АУДИО И АУДИОВИЗУЕЛНИ МЕДИУМСКИ УСЛУГИ](#), Службен весник на РМ бр. 184, 26 декември 2013, стр. 16).

Во чл. 147 од ЗАВМУ е предвидена глоба во износ од 1.000 до 5.000 евра во денарска противвредност за прекршок на правното лице, ако емитува и создава програми со кои се поттикнува или шири дискриминација, нетрпеливост или омраза врз наведените основи.

Видете [Извештај за медиумското известување во првиот круг од кампањата за Локалните избори 2021](#), Скопје, 25 октомври 2021, и [Извештај за медиумското известување во вториот круг од кампањата за Локалните избори 2021](#), Скопје, 5 ноември 2021.

Видете „[ЦИВИЛ: Независните кандидати немаат простор за маркетинг и дебата во медиумите](#)“, 27.09.2021:

„Во изминатите шест недели, мониторингот на социјалните мрежи бележи и околу 1.000 случаи на говор на омраза кои имаат изборен контекст, односно се препознава нивната партиска позадина.“ Видете, исто така, [ЦИВИЛ нотира голем број случаи на кршење на изборниот молк и говор на омраза на социјалните мрежи](#), 30.10.2021.

Видете чл. 5 од Закон за спречување и заштита од дискриминација, Службен весник на РСМ, бр. 258 од 30.10.2020 година: „Се забранува секоја дискриминација врз основа на раса, боја на кожа, потекло национална или етничка припадност, пол, род, сексуална ориентација, родов идентитет, припадност на маргинализирана група, јазик, државјанство, социјално потекло, образование, религија или верско уверување, политичко уверување, друго уверување, попреченост, возраст, семејна или брачна состојба, имотен статус, здравствена состојба, лично својство и општествен статус или која било друга основа“.

Видете чл. 3 ст. 2 од „Закон за спречување и заштита од дискриминација“, Службен весник на РСМ, бр. 258 од 30.10.2020 година: „Овој закон се применува од страна на сите државни органи, органи на единиците на локалната самоуправа, правни лица со јавни овластувања и сите други правни и физички лица во областа на: ... (6) јавно информирање и медиуми“ Видете Најчевска, Мирјана, „[Медиумите и дискриминацијата](#)“ / [автори Мирјана Најчевска, Жарко Трајаноски], - Скопје : Фондација Институт

отворено општество - Македонија, 2010, стр. 15.

Видете, на пример, Најчевска, Мирјана, „Медиумите и дискриминацијата“ / [автори Мирјана Најчевска, Жарко Трајаноски], - Скопје : Фондација Институт отворено општество - Македонија, 2010, стр. 33)

„Агенцијата за медиуми и аудиовизуелни медиумски услуги, како надлежно тело и регулатор, врши надзор во поглед на говор на омраза и има издадено „[Водич за мониторинг на говор на омраза](#)“, во кој се дава посебен осврт на клучните прашања. Видете и Трајаноски, Жарко, „[Проект „Слобода на Интернет“ - Прелиминарен извештај на тема правни рамки и мерки за борба против говорот на омраза](#)“, Метаморфозис, Скопје, 2018, стр. 16).

Видете и Трајаноски, Жарко, „[Говор на омраза на интернет](#)“, Фондација Метаморфозис, Скопје, 2014.

Видете, на пример, Трајаноски, Жарко, [Медиумите и маргинализираните заедници - Медиумските дискурси и дискриминацијата врз припадниците на маргинализираните групи \(корисници на дрога, сексуални работници, ЛГБТ, лица што живеат со ХИВ\)](#), Коалиција “Сексуални и здравствени права на маргинализираните заедници”, Скопје 2011; Трајаноски, Жарко, „[Медиумите, говорот на омраза и маргинализираните заедници: водич за медиуми](#)“, Коалиција Сексуални и здравствени права на маргинализираните заедници, Скопје, 2013; Цветковиќ, Ирена, „[Сексуалните малцинства, родот и медиумите: анализа на медиумското покривање на темите поврзани со ЛГБТИ заедницата и родово заснованото насилство](#)“, Скопје: Коалиција МАРГИНИ, 2021.

Видете [Handbook on European non-discrimination law](#), European Union Agency for Fundamental Rights and Council of Europe, 2018, p. 222.

За институционалните реакции на ААВМУ видете [Media Regulatory Authorities and Hate Speech, Council of Europe](#), 2018, pp. 56-57. Исто, видете [СРД ја казни ТВ Канал 5 поради говор на омраза во „Миленко Неделковски Шоу“](#), АВМУ, 02.12.2011. Видете, исто, така, Сефер Тахири, „[Говорот на омразата - јазик на дел од медиумите](#)“, МИМ, 23.06.2020.

На пример, претседателката на Хелсиншкиот комитет за човекови права, по изборите укажа: „Новонастанатата политичка состојба во Македонија повторно предизвика силен бран на омраза заснован на етничка и политичка припадност. Од поделбите на победници и поразени, предавници и патриоти, па се до закани со војна, реваншизам, бесење, стрелање.“ („[ВИДЕО | Пировска: Случаите на говор на омраза заглавуваат во судските лавиринти – неказнивоста ги стимулира](#)“, Слободен Печат, 9 ноември 2021.)

Видете [Нон-пејпер, хартија за медиумско потпалување етнички страсти и „патриотски“ говор на омраза, Цивил медиа, 15.09.2021.](#)

Видете „Патриотски“ говор кој поттикнува омраза против „нео-врховистите“ во ВМРО-ДПМНЕ и Мицкоски, [Цивил медиа, 24.09.2021.](#))

Видете, на пример, [Фејсбук статус](#) на пратеникот и претседател на ОК на ВМРО-ДПМНЕ Куманово [Бране Петрушевски](#), 5 септември 2021, во кој се оцрнува опозицијата пратеник Апасиев.

Видете „[ДПМНЕ е колаборатор во пописот за отпис на македонската нација](#)“, Антропол, 30 август 2021, и „[Апасиев го повика членството на](#)

[ВМРО-ДПМНЕ да не се попишува](#)“, Антропол, 3 септември 2021.

„Каков став да имам, како неговиот, предавнички, капитулантски, квислиншки? Е таков нема никогаш да имам! Таков став нема никогаш да имам“ ([Мицкоски: Заев вели дека сум немал став за важните прашања, епа знај, никогаш нема да имам предавнички и квислиншки став како тебе](#), Курир, 28 септември 2021)

„Мицкоски посочи дека власта на СДСМ се најдобрите предавници кои што некогаш се родиле овдека во Македонија“ ([Мицкоски: Заев се вози во БМВ од 100.000 евра, додека народот го пикаат во болници кои горат за две минути](#), Сител, 29.09.2021)

[Митинг на ВМРО-ДПМНЕ во Неготино](#), 29.09.2021 (31.01 – 31.34)

Видете „[Мицкоски: Заеднички да ги вратиме добрите луѓе кои емигрираа назад во Македонија](#)“, Сител ТВ, 29.09.2021“ (во [вести](#) на Сител, во 21.11), каде што лидерот на ВМРО-ДПМНЕ изјавува: „А ние сме Македонци, ние сме големи, барем така не пишува во библијата...“ [скандирање: „Никогаш северна, само Македонија...“] Токму така. Затоа треба да имаме големи снисхта, грешките на овие да ги исправиме...“ ([Митинг на ВМРО-ДПМНЕ во Неготино](#), 29.09.2021, 42.38-43.04)

Видете [МИЛОШОСКИ: Симптоми на закаснет пубертет на предавник без идентитет!](#), Вечер, 1.10.2021.

Примери за коментари под статусот на Милошоски со кои се поттикнува омраза и насилство: „Сите клетви да ве стигнат од граѓаните...“ / „Само на предавниците нема прошка.“ / „НЕЗДРАВ НЕНОРМАЛЕН ПРЕДАВНИК“ / „се ќе биде џабе ако овоа гомно не скапе робија за велепредавство“ / „да го врземе на мравојад дрво, помазен со расипан мармалад на зелен брег да рика“ / „da Bog da zamocli za navek. Amin+“ / „Да си цркниш најдобро ќе да е, не да молчиш...“ / „Скрос да онемит / Јазикот да ти паднит“.

Видете: „[Николовски: Секој глас за помалите партии е глас за Заев, гласајте за кандидатите на ВМРО-ДПМНЕ](#)“, МИА, 6 октомври, 2021.

„Се радуваат дека ги поздравил човекот пред кој потпишаа капитулација. Од тоа нема поголемо предавство и национален срам. За жал ова е доказ дека имаме работа со врвни предавници. Се надевам ова ќе е последната генерација предавници која што било кога владеела со Македонија, на 15 јули ставаме крај, ги праќаме на најтемните страни на историјата, на 15 јули доаѓа обновата за да имаме горди Македонци!“ (Пост [НИЕ САКАМЕ ГОРДИ МАКЕДОНЦИ! ПРОМЕНИТЕ ДОАГААТ!](#), 07.07.2020).

На пример, претседателот на ОК ВМРО-ДПМНЕ Битола, на 28.10.2021 ќе [изјави](#) „Нивната неспособност, криминал, одмазничтво и предавство мора сега да бидат поразени!“.

„Македонија отсекогаш патела од предавници и продадени души, но ова веќе ја премина секоја граница. Божји аманет е да се сака својот род и да се споделува со другите. Тој што нема чувство за својот род, не може да има чувство за друг! Продадоа име, идентитет, и што уште не! Станавме граѓани од втор ред во својата земја. Дозволивме да направат уште еден геноцид врз Македонците.“ ([Народот навистина заслужува подобра и поубава иднина](#), Македонска нација, 01.10.2021)

„Многу пати сме читале во историјата колку Македонскиот народ бил предаден и продаден заради лични интереси, од внатрешни и надворешни предавници и колку пати нашата татковина била фрлена на колена, но овојпат предадени сме од домашни, од наши.“ ([Народот навистина заслужува подобра и поубава иднина](#), Македонска нација, 01.10.2021)

Видете [Ламбе Арнаудов: 17ти ОКТОМВРИ! Крај за гркоманско-бугарската власт](#), Македонска нација, 8 октомври, 2021: „Македонија денес целата е концентрационен логор каде се задушуваат слободите на сите граѓани кои не се согласуваат со предавничките политики на злосторничкото здружение предводено од поматениот Зоран Заев... Будно внимавај на внатрешните непријатели и предавници, тие се вешти и не бираат средства за да ги остварат целите што им ги задал ЗАКУПУВАЧОТ.“

Видете [Ламбе Арнаудов: Зошто за Христијан и ВМРО-ДПМНЕ?](#), Македонска нација, 22 октомври 2021: „Тогаш многу полесно ќе се справиме со сите наши внатрешни предавници и надворешни непријатели и нивните нечесни аспирации кон нас.“

Видете, [На Македонија и се случи народ, народот си дојде по своето](#), Македонска нација, 18 октомври, 2021: „Премиерот З. Заев и неговото опкружување раздаваат што ќе стигнат и каде ќе стасаат. Те гледа во очи и те лаже. Таквите луѓе историјата ги именува како предавници, или, народот има уште поубав збор за тоа –неранимајковци.“

Видете [„Михајловски: Паѓа Заев, најголемиот лажов и продавач на сè што е македонско!“](#), Република, 20.10.2021.

На пример: „Што всушност сакаат предавниците на Македонија, македонскиот народ и другите заедници да постигнат со овој попис. Дали пописот е почеток на еден процес на разградување на Македонија и македонскиот народ како конститутивен елемент на државата – со создавање предуслови за федерализација на земјата?“ (Дарко Масларковски – член на Централен Комитет и модератор на ЛО Левица – Аеродром, [Попис со разум, консензус и народна волја](#), 19 март 2021).

Видете исто, [Апасиев го повика членството на ВМРО-ДПМНЕ да не се полишува](#), Антропол, 3 септември, 2021: „Во меѓувреме во јавноста се актуелизира граѓанската иницијатива [„Не Отворам Врата“](#) со напади кон раководството на ДПМНЕ во врска за поддршката на фингирираниот попис за отпис на Македонците, во коалиција со Алијанса и Алтернатива... „Лажни патриоти се положи од отворени предавници“, стои во една од нивните објави.“

Видете го, на пример, прилогот на порталот „Антропол“, во кој се фаворизираат гледишта на партијата „Левица“, „Единствено народните предавници славеа членство во НАТО“, Антропол, [март 29, 2021](#).

По изгласувањето на измените за „Законот за државјанство“, активистката на Левица [Јована Мојсоска](#) ги обвини политичките конкуренти дека биле „лажни патриоти“ и положи од „отворени предавници“: „Лажни патриоти се убедливо положи од отворени предавници, зато што го амортизираат искрениот отпор и гнев на народот. И да, ниту едно предавство на македонскиот народ не поминало без директна колаборација од ДПМНЕ!“,

29 јули 2021.

Видете [Зоран Заев потпиша уште еден предавнички договор, овојпат со самопрогласената држава „Косово“](#), Левица, 17.09.2021: „Воените сили на „Косово“ се уште еден чекор кон остварување на фашистичкиот сон за Голема Албанија и ќе се користат како аргумент и страшило против секој слободоумен македонски патриот, особено политичките организации со анти-империјалистички карактер. Левица е против ваквиот договор и се залага да го укине, како и воопшто признавањето на „Косово“, штом дојде на власт.“

[Јована Мојсоска \(пост од 30.09.2021\)](#): „На денешен ден, пред три години, македонскиот мирољубив народ достоинствено се спротистави на предавството организирано од квислиншката власт, локалните скапо платени експертутки, нивните соросови НЦО-а, целата машинерија на медиуми и пропаганда и директната булдожер дипломатија на Меркел и Столтенберг.“

Видете ([Видео](#)) [Апасиев го одржа најдоброт говор во историјата на локалните избори](#), Антропол, 4 октомври, 2021.

Видете [Левица: Додека Заев и неговите пајташи водат кампања сквернавејќи го НОБ – Левица во акција](#), Канал 5, 10.10.2021

По инцидентот, кога делегацијата предводена од премиерот беше физички и вербално попречувана да го одбележи празникот, Апасиев таквиот чин го опиша како „непокор“, користејќи притоа јазик на омраза против „квислинзите“ и „предавниците“: „Тоа беше демонстрација на народниот непокор, на прилепскиот инает на Могилата на непобедените каде што на квислинзите им се покажа страничното место во историјата. Така и ќе завршат, бидејќи го продадоа сопствениот народ, а македонскиот народ не ги трпи предавниците“ ([Апасиев вели дека во Прилеп не се случил инцидент туку Левица го демонстрирала народниот непокор](#), 360 степени, 12 октомври, 2021).

На пример, [Сенада Ибраимова, носителка на советничка листа во Општина Штип](#): „Мора да спомнам и дека сме најбрзорастечка партија, која народот секојдневно ја препознава и се приклучува во заедничка борба, како против внатрешните узурпатори и предавници, така и против странските влијанија.“

Професорката и експертка за човекови права, Мирјана Најчевска укажа дека изразот „северџан“ е класична употреба на говор на омраза. Видете [Терминот „северџан“ за дополнителни поделби](#), РСЕ, 13 јуни 2019.

Видете, [Лидерот на „Левица“ Апасиев шири дезинформации и поттикнува нетрпеливост и омраза кон неистомисленици](#): „...пратеникот и лидер на Левица, Димитар Апасиев користи екстремно-десничарски говор, кој не само што навредува, туку и поттикнува нетрпеливост кон либерали и лица со погрешност, на кои им го калемиме и зборот „фашисти“.“

Видете, [Апасиев: Апел до неопределените](#), Антропол, [15.10.2021](#) [„ЗАЕВИЗМОТ МОРА ДА ПАДНЕ – ОВДЕ И СЕГА!“](#), Официјален партиски став на Левица пред вториот круг на изборите, 27 октомври 2021.

Видете [Петровски: Граѓаните ѝ дадоа шанса на реалната трета опција](#), Антропол, 1 ноември, 2021. Активист на „Црвена младина“ зборува за „заеднички опозициски фронт кон предавничките политики на СДС и криминалите на ДУИ“ и дека „Овие избори за прв пат алудираат на тоа дека како македонскиот, така и албанскиот електорат се буди, и гласа не врз основа на националистички основи, туку на анти-криминални и анти-предавнички“.

„Приватизација е грд збор, тоа е пежоратив, луѓето не веруваат дека наводно со приватизација ќе ја подобриме економијата. Вакво распарчување на природните ресурси е рамно на национално предавство и додека Левица е во Парламент ние тоа нема да го дозволиме!“ (Од обраќањето на пратеникот Борислав Крмов за Предлог-буџетот за 2022 година, [КРМОВ: ПРИВАТИЗАЦИЈА НА ЈАВНИТЕ РЕСУРСИ Е НАЦИОНАЛНО ПРЕДАВСТВО И НЕМА ДА ПОМИНЕ ДОДЕКА ЛЕВИЦА Е ВО ПАРЛАМЕНТОТ](#), 16 декември 2021).

„Куманово нема да ти го заборава ова предавство на граѓаните, еднаш предавник секогаш предавник!“, се наведува во реакцијата на кумановскиот огранок на СДСМ. ([СДСМ: Димитриевски се здружи со злосторнички режим и им сврте грб на граѓаните](#), Утрински весник, 26/10/2021)

Трагедијата во Тетово беше повод за ширење на дезинформации и говор кој поттикнува омраза и нетрпеливост пред официјалниот почеток на изборната кампања. ЦИВИЛ апелираше до јавноста „да се дистанцира од непроверени и неофицијални информации за оваа голема трагедија и ги повикува сите граѓанки и граѓани да ги отфрлат и остро да ги осудат сите што манипулираат со фактите и сеат омраза по социјалните мрежи, како и медиумите кои во човечките трагедии гледаат можност за прибирање кликови.“ ([ЦИВИЛ со сочувство за жртвите од пожарот во Тетово: Никогаш не е време за омраза, а секогаш за човечност](#), Цивил медија, 9 септември 2021)

По насилните протести проследени со говор кој поттикнува нетрпеливост и омраза, СДСМ и ДУИ ги [осудија навредите](#) кон градоначалничката на Тетово Теута Арифџи. Види и

[Форумот на жени на СДСМ го осудува говорот на омраза и родово базирано насилство на протестот во Тетово](#), НоваТВ, 17.09.2021.

Видете, на пример, негативни коментари под [твитот](#) на Венко Филипче каде што соопштува за трагедијата.

Видете [ИЗБОРЕН РАПОРТ #12: Грчева ќе „дига на клоци“ и ќе апси, црна кампања со злоупотреба на трагедијата во Тетово, случај „Латас“](#), ЦИВИЛ со викенд обуки за набљудувачите, Цивил Медија, 8 октомври 2021.

На 6 октомври, лидерот на партијата „Единствена Македонија“ Јанко Бачев [објави](#): „Заев вели ќе не казнува! Јас велам ќе расчистиме со националните предавници! И тука нема компромис: Или НИЕ или ТИЕ! Да почнеме од локалните избори!“

На пример, [Сашо Панговски](#), кандидат за градоначалник на Ѓорче Петров на ТМРО и „Движењето Бојкотирам“, на Фејбук објавуваше статуси „пушете Северци“ ([9 октомври 2021](#)) и против „предавници“ ([10 октомври 2021](#)).

Страшо Ангеловски, претседател на МААК, кој стана советник во Град Скопје, пред официјалниот почеток на кампањата во колумна повика: „Да го одбраниме Дојран (Дојран како симболика, се разбира), зашто, откако со предавнички и капитулантски договори ги испоганија и Охрид и Преспа, уште само Дојран ни остана.“ ([Колонизаторите и „употребливите локални елементи“](#), Нетпрес, 16.08.2021).

„[Дардишта се заканува со војна](#)“, на порталот [govornaomraza.mk](#).

Видете [Ахмети: Изјавата на Дардишта е против каузата на ДУИ](#)“, Слободен печат, 7 ноември 2021.

Видете [Постот на Дардишта предизвика низа реакции, осуди, објаснувања и оградувања](#), Цивил медија, 7.11.2021.

Во пријавата, „Левица“ тврди дека „Кривичното дело е сторено против државата и нејзините државјани, со цел да се повредат националните чувства на Македонците, а инспирирано од длабока национална омраза и меѓуетничка нетрпеливост“. Видете [„Левица поднесе кривична пријава против Шкодрани Дардишта од ДУИ за предизвикување омраза, раздор и нетрпеливост врз национална основа“](#), 22.11.2021.

Видете [„Мицкоски во кратката изјава пред Собранието успеа да смести и омраза и закана“](#), Цивил медија, 11.11.2021.

Видете [„Скендер Реџеџи: Тој што ќе те предаде еднаш, ќе те предаде повторно“](#), Сител, 11 ноември 2021. Видете, исто така, [Таравари: Скапо ќе не чини предавството на Реџеџи, кој ја купува и ја продава судбината на луѓето](#), Експрес.мк, декември 7, 2021: „Потсетуваме на моментот кога опозицијата собра 61 потпис за уривање на Владата на СДСМ-ДУИ и кога пратеникот Кастриот Реџеџи ја изневери опозицијата со тоа што не учествуваше во Собранието да гласа за соборување на Владата. Ликот на Есат-паша Топтан им е познат на сите Албанци како искусен предавник, кој бил убиен од патриотот Авни Рустеми.“

Арјанит Хоџа, генералниот секретар на Беса: „Отсуството на собраниската седница е предавство кон партијата бидејќи тој беше еден од иницијаторите со објавите за уривање на оваа влада“ ([Кастриот Реџеџи се појави во полиција жив и здрав – Касами веднаш го исклучи од партијата](#), ТВ21, 12.11.2021)

Видете ги коментарите со говор на омраза по соопштената одлука за исклучување од партијата од страна на претседателот на партијата „Движењето БЕСА“ на [фејсбук страницата](#) на Билал Касами.

Видете [„Смртниот грев на македонски интелектуалци – пишува Горан Момироски“](#), Експрес.мк, 14.10.2021)

Видете [Нон-пејпер, хартија за медиумско потпалување етнички страсти и „патриотски“ говор на омраза](#), Цивил медија, 15 септември 2021: „Можеби претерувам дека реки ќе се леат, но дека ќе се лее крв, ако некој се обиде да ни наметне дека ние сме „Бугаромакедонци“, тука немам никаква дилема, и не сакам да звучи ова како закана, повеќе како предупредување до тие што ги носат одлуките, добро да внимаваат, добро да измерат што може да им се случи. Па, нека биде и закана еве, Русковска кога веќе не може да ја гони власта, може мене да ме гони.“

„Не те навредувам, само те опишувам. Вака накосо би започнало сижето за ликот и неделото на северџан прима, Зоран, кој вчера така бессрамно застана во одбрана на неговиот пулен Венко. Инаку, северџан секунда.“ ([Бессрамници](#), Курир, 6 октомври 2021.)

Видете [„Референдум за враќање на Македонија“](#), Курир, 15 октомври 2021.

„Ајде, да бидеме троа фер, малку повеќе самокритични ко народ и да престанеме да ја префламе вината само на 8-те предавници од опозицијата и армијата комуњарски одроди од СДССССС збратимени со големоалбанците од ДУИ и компанија.“ ([„Киднапирана држава“](#), Курир 13 ноември 2021.)

Миленко Неделковски, [Понеделник, 18-ти](#), 13.10.21

Миленко Неделковски, [Дркотирам го гнаси знамето од Кутлеш](#), 30.09.2021

Миленко Неделковски, [„Глас за малите партии е глас за Зоран Заев“](#), 15.10.2021

На 27.09.2021, [во гостување на емисијата „Што не е јасно?“ на ТВ Алфа, Латас](#) во неколку наврати зборува против „соросоидите“, во кои вброи повеќе невладини организации и медиуми, користејќи навреди и дезинформации.

На пример, развивајќи теорија на заговор, Латас во дел од разговорот зборува против невладините организации „Цивил“, „Метаморфозис“, „Анима Мунди“ и порталот „Фронтлајн“, нарекувајќи ги „медиумско губре“ и стигматизирајќи ги како странски платеници. Понатаму, во гостувањето на ТВ Алфа, Латас ги стигматизира и медиумите „Слободен печат“, „Фокус“, „Фактор“, но и невладината организација ЦИВИЛ, како медиуми кои се на „соросоидната страна“, како медиуми кои „примаат пари од државни огласувачи или директно од државен буџет, ми го уништуваат бизнисот...“. Видете подетално во [ИНФОРМАЦИСКИ ХАОС: Латас продолжува неказнето да поттикнува омраза кон „соросоидите“](#), Цивил медиа, 8 октомври 2021.

На пример, „Беса е пред колапс по предавството од Кастриот Реџеџи“ (Д.П. Латас, [Европјаниот Кастриот Реџеџи](#), 14.11.2021) и „Политичкото житие на Зоран Заев е попис и опис на порази, предавства и манипулации.“ Д.П. ЛАТАС, [Господар на прстените](#), 13.12.2021.

За подетална анализа на колумната [„Ке прифатите ли да бидеме бугаромакедонци?! Пендаровски? Заев? Ало другарчиња, изјаснете се!“](#), како обид за потпалување етнички страсти и разгорување омраза кон „непријателите“ со користење повеќе реторички стратегии, видете [Нон-пејпер, хартија за медиумско потпалување етнички страсти и „патриотски“ говор на омраза](#).

„Имаш ли претстава со какви ајдамаци, можеби несвесно а сепак опасно, си се уротил против својот народ?“ , Бранко Героски, [„Заев“](#), 18.10.2021 „Уште малку, сите ќе нè наречат како што нè нарече Ванчо Михајлов (во неговото последното интервју, ако не се лажам). Македонистички говеда. Да, така нè нарече тој. Сега така нè нарекува и пропагандата на хибридниот режим. Стоки македонистички. Така нè нарекуваат во бескрајните тиради

за толку посакуваната смрт на македонството во Македонија. Никаде во светот антимакедонизмот не е толку силен како во Македонија!“ (Бранко Героски, [„За антимакедонските работи“](#), 28/09/2021)

„Ти застана на живковистички позиции, другарче. На тезите на Цола Драгојчева. И на Ванчо Михајлов. Тоа се тезите и на модерниот антимакедонизам во Македонија, Зоране Заев!...Ти реши да го предадеш, или да го продадеш можеби, нашиот национален идентитет.“ (Бранко Героски, [„Писмо до кандидатот за ебиветер во грбот на СДСМ“](#), 28.11.2021) „Ама да има и патриоти, а не само кастриоти.“ (Бранко Героски, [Кастриотизмот кастриран, вознемирувачки слики од теренот!](#), 16.12.2021)

[Тасевски: Важно е во недела да им наплатиме на Заев, Мила, Филипче и СДСМ за сите понижувања на кон нас](#), Република, 26.10.2021

Видете, [Тасевски: Ти најде да се продаваш во јавноста за македонски патриот на два дена пред избори?](#), Република, 28.10.2021.

[Тасевски со порака: Закани и поткуп, бандо предавничка не им се плашете](#), Република, 31.10.2021

[Igor Durlovski, 28 март 2020](#), „Поделени сме на: Шиптари/Каури Бањати/Небањати Гласачи/Бојкотирачи Скопјани/Провинцијалци Северџани/Македонци Патриоти/Предавници Дијаспора/Домашни Карантин/Слободњаџи Заразени/Здрави Има уште... Нас нема да не убие КОВИД19, ние сме [#Вирусот](#)“

Видете, [Дурловски: За мене, борбата со оваа неспособна, криминална, квислиншка власт е повеќе од политика](#), Експрес.мк, 29 октомври 2021.

Видете, исто така, [ВО НАВРЕДЛИВАТА КАМПАЊА ПРОТИВ ШИЛЕГОВ СЕ ВКЛУЧИ И ЕКС-ПРАТЕНИКОТ НА ВМРО-ДПМНЕ, ОПЕРСКИОТ ПЕАЧ ДУРЛОВСКИ](#), Цивил, 1 октомври 2021. „Навредлива кампања против актуелниот градоначалник на Град Скопје и кандидат на СДСМ за уште еден мандат Петре Шилегов, која предизвикува коментари со говор на омраза.“

Видете [Котеска: Во над 75 години македонска државност двајцата предавници се Заев и Димитров](#) Експрес.мк, април 9, 2021, [Котеска: Тој што мора да биде гонет за велепредавство и засекогаш дистанциран од власт е Заев](#), Експрес.мк, април 22, 2021.

Видете [Професорката Котеска: За се ќе одговарате - бандо криминална](#), Инфомакс, 3 декември, 2021.

Видете Ивица Боцевски, [„Прекинете ги сите преговори со Бугарија!“](#), Нова Македонија, 23.09.2021.

Видете Јани Бојаџи, [„Служењето и слугувањето како форма на владеење на комуњаризмот, Нова Македонија“](#), 18.10.2021

Видете Трајче Стојанов, [„Преспанскиот договор и домашните колаборационисти“](#), Нова Македонија, 07.12.2021.

Видете Љупчо Коцарев, [Македонскиот дел од пеколот и од рајот: како понатаму?](#), Нова Македонија, 17.11.2021

Видете Љупчо Коцарев, [„Ј'accuse!“](#), Нова Македонија, 10.12.2021

Видете [Годишен извештај за човековите права во Република Северна Македонија за 2020 година](#), стр. 52: „Од спроведената анализа на Хелсиншкиот комитет за човекови права, се идентификуваа четири

категории како најчувствителни во општествениот контекст: говор на омраза поради етничка припадност (42 %), политичка припадност (23 %), сексуална ориентација (18 %) од сите пријави за 2020“.

Видете [За „Македонско девојче, курва голема“ и „Смрт за Шиптари“ на трибини, казни до 30 илјади евра за клубовите](#), СДК, 29 јуни 2021.

Видете, на пример, [Над 120 случаи на оркестриран политички и етнички говор на омраза и лажни вести во мај и јуни](#), Цивил Медиа, 23 јули 2021. Цивил детектираше и пренесе дел од коментарите на социјалните мрежи кои поттикнуваа омраза, поделби, дискриминација кон Ромите, но и говор на омраза. Видете [\(НЕ\)ИЗГРАДЕНИОТ СИД ЗА ПОДЕЛБА НА ГРАЃАНИТЕ ВО ГОРЧЕ ПЕТРОВ ПРЕДИЗВИКА ГОВОР НА ОМРАЗА](#), Цивил, 7 јуни 2021.

Видете [Злоупотребени идентитетот и Фејсбук профилот на писателот Попески за ширење етничка и верска омраза](#), Цивил медија, 22 јули 2021. Видете [По изгласаниот Закон за државјанство, лавина од дезинформации и говор на омраза](#), Цивил медија, 30 јули, 2021, каде што се детектирани објави на социјалните мрежи кои „...предизвикуваат говор на омраза кон албанската етничка заедница, но и против пратениците што го изгласаа законот...“

Видете [„Левичарите“ со спонзорирана кампања против пописот, со дезинформации ги заплашуваат граѓаните со „косоваризација“](#), Цивил Медиа, 27 август 2021: „Членови и истакнати активисти и функционери на политичката партија Левица, со сите расположливи средства, вклучувајќи и пари и платени постови на Фејсбук, дезинформации и поттикнување на меѓуетничка омраза, се обидуваат да му наштетат на пописот.“

На пример, на социјалните мрежи беше споделено видео од актуелен кандидат за градоначалник, со експлицитен говор на омраза врз етничка основа ([SKANDAL / Kandidati i Butelit nga VMRO-ALEANCA dhe ALTERNATIVA Darko Kostovski hap fushatën me këngë kundër shqiptarëve \(VIDEO\)](#)). Откако видеото беше проширено на социјални мрежи и портали, кандидатот за градоначалник обвини за црна кампања (видете [Црна лажна кампања на СДСМ и ДУИ: Костовски го објави оригиналното видео во кое не се слуша „клети шиптари“](#)).

На пример, во пост на Фејсбук, кандидат за градоначалник на Скопје лажно обвинува учесник на политички митинг дека “ќе коле и шиптари”. Видете [„Палење цркви и колење полоши од “Шиптар”: Камиказа за последниот бастион на културата на СДСМ“](#), Експрес.мк, 24 октомври, 2021.

Видете [Говор на омраза по партиска и етничка припадност](#), Цивил медија, 18 октомври 2021: „Дел од коментарите се: „циганарија“, „циганин сам ал најлепши“, „не знам колку вреди ама знам колку смрди“, „5 евра по гуптин“...“.

Изразот „северџан“ не поттикнува само нетрпеливост и омраза врз политичка, туку и врз етничка основа, затоа што станува збор и за лично име, кое е карактеристично за одредени дискриминирани етнички заедници во Македонија.

Видете, на пример, [пост](#) на фејсбук страница каде што двајца опозициски новинари се прогласуваат за „северџани“, а опозициски политичари за

„северџанистанци“.

Видете [„Обвинителството мора да реагира на заканите со насилство“](#), Хелсиншки комитет за човекови права, 8 ноември 2021: „Деновите повторно сведочиме како новонастанатата политичка криза во државата автоматски предизвика силен бран омраза заснована на етничка и политичка припадност и тоа преку закани со војна, реваншизам, бесење, силување и други најави на насилство кон „другите“... Хелсиншкиот комитет за човекови права смета дека екстремните форми на говор на омраза, со кој директно се повикува на извршување на дела од омраза, се аларм кој конечно треба да го активира Јавното обвинителство да постапува во овој сегмент од неговите законски надлежности и обврски.“

Видете [ЦИВИЛ нотира организирани повици за радикализација и насилство за пад на Владата](#), Цивил медија, 12.11.2021: „Откако пратеникот на Беса, Кастриот Реџеми не се појави во собранието, почнаа шпекулациите, повиците за насилство и говорот на омраза од веќе познатите личности кои редовно го користат овој вокабулар.“

Видете [„ЦИВИЛ на Меѓународниот ден на толеранцијата, ги повика политичките субјекти и институциите да се борат против говорот на омразата“](#), Цивил медија, 16 ноември 2021: „...општеството останува длабоко поделено како последица од реториката и дејствувањето на одредени политички структури кои редовно произведуваат говор на омраза, дезинформации, од кои неретко произлегува и насилство во различни форми... ЦИВИЛ повторно ги повикува надлежните институции да преземаат соодветни мерки во однос на непрекинатиот говор на омраза, да ја отфрли праксата на неказниост за секој што промовира, користи и поттикнува говор на омраза.“

Видете [Мажот кој напиша „помалку шиптари“ по автобуската несреќа со 45 загинали, заврши во полициска станица](#), Скопје1.мк, 26.11.2021. Видете, исто така, [пријава](#) со линк до фејсбук страница и [видео](#) во кое се потпалува омраза врз основа на етничка припадност и етничко потекло, на ден на жалост.

Пред кампањата, [СДСМ](#) и [ДУИ](#) го осудија говорот на омраза кон градоначалничката на Тетово. Цивил [детектираше](#) и дека „Мета на крајно вулгарни напади со говор на омраза се кандидатки на НСДП и на СДСМ во Штип“.

Видете [Колозова: Прогресивците си молчеа на постојаното цунами на омраза против Царовска која ја нарекуваат „кучка“](#), Цивил, 06.11.2021

Видете [Де Зулуета: Ние сме против негативната реторика, личните напади кон одредени кандидати, особено кон жените](#), Цивил медија, 1 ноември 2021.

Видете [ИЗБОРЕН РАПОРТ #16: Родово базирана омраза, нефер распределба на медиумскиот простор, нови информации за мониторингот](#), Цивил медија, 14 октомври 2021: „Со згрозување и остра осуда, ЦИВИЛ ја следи црната кампања која се води против жените кои се појавија на кандидатските листи за локалните избори. Не постои родов баланс на листите, што ќе се одрази и на застапеноста на жените во раководните

структури на локалната самоуправа.“ Видете, исто така, [„Дерала за Утрински брифинг: Изборниот процес го одбележа црната кампања и родово базираниот говор на омраза“](#), Цивил медиа, 18.10.2021: „На тие малку жени кои имаа среќа да влезат во битката за локална власт, имаше неверојатна црна кампања која навистина е за срамота.“

Видете „СДСМ објави бугарска лична карта на Данела Арсовска, таа најавува тужби“, [DW](#) 27.10.2021.

Видете [Солидарноста и хуманоста надвладаа над омразата кон бегалците](#), Цивил медиа, 31.08.2021.

Видете, на пример, [Лекарска комора: Говорот на омраза кон докторите на вчерашните протести е кривично дело](#), Цивил медиа, 16.08.2021, [Лекарите не се масони, секташи и не извршуваат масовни убиства](#), Вистиномер, 27 август 2021

Видете, на пример, [Кршење на изборен молк, говор на омраза, манипулации со факти и директни закани против ЦИВИЛ](#), Цивил медиа, 19.10.2021

Видете, на пример, [ЗНМ со осуда за понижувачкиот однос на кандидатот Фатмир Лимани кон новинарката Садику](#), 19 октомври, 2021.

Видете, на пример, [Големо минаре за „мали“ националисти](#), Цивил медиа, 30 август 2021

Видете [Алкохоличарите и зависниците од дрога се криминалци, тврди професорка од листата на Зелен Хуман Град](#), Слободен печат, 12.10.2021.

CIVIL.ORG.MK

since 1999
peace and tolerance
human rights and free elections
freedoms and free elections
green values
arms control

WWW.CIVILMEDIA.MK

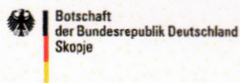
WWW.DREJT.MK

CIVIL MEDIA

drejt.

CIVIL.Today
FREE.INDEPENDENT.OPEN

SUPPORTED BY:

ISBN-10: 608-4815-35-9
ISBN-13: 978-608-4815-35-8
EAN: 9786084815358